

LUKUKLAANI

LISÄÄ LUKEMISTA

LUKUKLAANI-TUTKIMUS

ALA- JA YLÄKOULUJEN ALKUKARTOITUSTEN KOOSTEET, ANALYYSI JA TIEDOTTAMINEN

TUTKIMUSRAPORTTI 2017–2019

Suomen Kulttuurirahastolle laatinut hankekoordinaattori Lotta-Sofia Aaltonen

LUKUKLAANI-TUTKIMUSRYHMÄ:

Pirjo Hiidenmaa (professori, Helsingin yliopisto)

Satu Grünthal (dosentti, Helsingin yliopisto)

Sara Routarinne (apulaisprofessori, Turun yliopisto)

Liisa Tainio (professori, Helsingin yliopisto)

Lotta-Sofia Aaltonen (hankekoordinaattori, Helsingin yliopisto)

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	6
2 ALAKOULUT	8
2.1 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA.....	8
2.1.1 VASTAAJAT	
2.1.2 KIRJASTOPALVELUT	
2.1.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA	
2.1.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA	
2.1.5 TYÖTAVAT	
2.1.6 OMA LUKUHARRASTUS	
2.2 TULOSTEN ANALYYSI	17
2.2.1 KIRJASTOPALVELUT	
2.2.2 OPPIMATERIAALIT	
2.2.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA	
2.2.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA	
2.2.5 TYÖTAVAT	
2.2.6 OMA LUKUHARRASTUS	
2.2.7 KOULUVIERAILUT	
2.3 JULKAISUT	32
2.3.1 PRO GRADU -TUTKIELMAT	
2.3.2 KANDIDAATIN TUTKIELMAT	
2.3.3 OTT-TYÖT	
2.3.4 MUUT JULKAISUT	
3 YLÄKOULUT	36
3.1 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA: ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPETTAJAT	36
3.1.1 VASTAAJAT	
3.1.2 KIRJASTOPALVELUT	
3.1.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA	
3.1.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA	
3.1.5 TYÖTAVAT	
3.1.6 OMA LUKUHARRASTUS	
3.2 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA: MUUT OPETTAJAT	46
3.2.1 VASTAAJAT	
3.2.2 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA	
3.2.3 YHTEISTYÖ	
3.2.4 OMA LUKUHARRASTUS	
3.3 TULOSTEN ANALYYSIN SUUNTAVIIVOJA	53
3.4 JULKAISUT.....	
3.4.1 MUUT JULKAISUT	
4 LOPUKSI.....	56

TIIVISTELMÄ

Suomen Kulttuurirahasto ja Kopiosto aloittivat vuonna 2017 alakouluille suunnatun, kirjallisuuskasvatusta ja lukemaan innostamista kehittävän Lukuklaani-hankkeen. Keväällä 2019 hanke laajeni yläkouluihin, ja sitä on toteuttamassa Kulttuurirahaston lisäksi Lastenkirjainstituutti. Lukuklaani-hankkeen tavoitteena on tukea lasten ja nuorten lukutaidon ja -harrastuksen paranemista ja lukemista edistävien ympäristöjen luomista.

Hankkeen yhteydessä toimiva Lukuklaani-tutkimushanke kartoittaa kirjallisuuskasvatuksen hyviksi havaittuja menetelmiä ja vielä hyödyntämättömiä mahdollisuuksia. Tutkimusryhmän johtaja on professori Pirjo Hiidenmaa ja hankkeen yliopistotutkijoita ovat lisäksi Liisa Tainio, Satu Grünthal ja Sara Routarinne. Tutkimushankkeen koordinaattorina toimii Lotta-Sofia Aaltonen. Tutkimus toteutetaan Helsingin ja Turun yliopistoissa alakoulun ja yläkoulun opettajille suunnatuilla laajoilla kyselyillä ja niiden analyysillä.

Tuloksista raportoidaan tieteellisesti tutkijoiden artikkelijulkaisuissa sekä tutkijoiden ohjaamissa opinnäytteissä, joita on kolmessa kategoriassa: 1) pro gradu -tutkielmat, 2) kandidaatin tutkielmat ja 3) opettaja työnsä tutkijana -seminaarin lopputyöt (OTT-työt). Hankkeen tuloksia kootaan myös yleistajuisiksi artikkeleiksi ja muiksi julkaisuiksi, joita voidaan käyttää opettajien koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa sekä kirjastojen ja vanhempainyhdistysten toiminnassa.

Hankkeessa on kolme päävaihetta: Ensimmäiseksi opettajille lähetään laaja alkukartoituskysely, jolla selvitetään yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksen tilannetta, lukumateriaalien käyttöä ja opetuskäytäntöjä. Seuraavassa vaiheessa kyselytuloksia analysoidaan opinnäytteissä ja muissa julkaisuissa. Opiskelijoiden, tutkijoiden ja opettajien yhteistyönä kerätään ideoita sekä järjestetään yhteisiä työpajoja ja seminaareja, joissa kirjallisuuskasvatusta ja lukutaitoa käsitellään. Viimeisessä vaiheessa kouluihin lähetetään seurantakysely, jolla selvitetään, millaisin eri tavoin Lukuklaani-hanke on vaikuttanut nuorten lukuinnostukseen ja siihen, millä tavoin opettajat kannustavat oppilaita kirjallisuuden lukemiseen.

Tässä raportissa kuvataan sekä ala- että yläkoulujen tutkimuksen ensimmäistä ja toista vaihetta eli alkukartoituskyselyiden tuloksia sekä niiden analyysiä ja tiedottamista vuoden 2019 loppuun mennessä.

Alakoulut

Alakoulujen alkukartoituskysely lähetettiin kouluihin syksyllä 2017. Vastauksia saatiin 884. Kevään 2018 aikana käynnistyi kyselyaineistoon perustuvien opinnäytteiden teko sekä julkaisutoiminta. Syksyyn 2019 mennessä aineistosta on valmistunut yhteensä 29 opinnäytetyötä, joista kahdeksan pro gradu - ja kaksi kandidaatin tutkielmaa sekä 19 OTT-työtä. Tutkijoiden tieteellisiä artikkeleita on julkaistu kolme.

Alakoulujen alkukartoituksen mukaan luettavien teosten ja tehtäväaineistojen helppo saatavuus on ensiarvoisen tärkeää. Saatavuus vaikuttaa luettavan valintaan, luettavien kirjojen määrään, luetusta keskustelemiseen ja lopulta myös oppilaiden lukuinnostukseen. Kaupungin- tai kunnankirjastojen käytön ongelmana ovat pitkät välimatkat, aukioloajat ja ajanpuute varsinaisille kirjastovierailuille. Niinpä kirjastopalveluista luokka- ja koulukirjastoja käytetään kaikista eniten, mikäli siihen on mahdollisuus. Vastausten mukaan koulu- tai luokkakirjastot kaipaavat kuitenkin päivitystä, lukemista on osassa kouluja niukasti tai se vanhentunutta. Kirjojen saatavuudessa on suuria eroja eri koulujen välillä, mikä asettaa koulut perusopetuksen kirjallisuuskasvatuksen suhteen eriarvoiseen asemaan.

Alakouluissa luetuin kirjallisuudenlaji on lasten- tai nuortenromani, seuraavina tulevat sadut, kertomukset tai novellit sekä lasten tietokirjat. Suosittuja ovat erityisesti sarjakirjat tai mediasta tutut kirjat, kuten Risto Rappääjät tai Harry Potterit. Vaikka medianäkyvyys voi motivoida nuoria lukijoista, olisi kenties tarvetta laajentaa ja haastaa lasten lukumaisemaa varsinkin lukutaidon kehittyessä. Alkukartoituksen mukaan tietokirjoilla on niin ikään vahva sija lukemaan innostamisessa ja niitä luetaan suhteellisen paljon. Toisaalta alakouluissa luetaan yhä enemmän tietoa verkkolähteistä. Koska verkon taustaltaan vaihtelevat tietotekstit ovat toimitettuja ja ikäryhmälle suunnattuja tietokirjoja huomattavasti sirpaleisempia ja vaativat kriittistä lukutaitoa, asettaa niiden keskeisyys opettajalle suuren vastuun tiedon kehystäjänä.

Tulosten analyysin mukaan lukemisessa korostuu edelleen yksilösuoritus, vaikka yhteisöllisten lukutapojen hyödyt esimerkiksi luetun ymmärtämisen ja lukemaan innostamisen suhteen ovat kiistattomia. Opettajat eivät siis hyödynnä kirjallisuuden opetuksessaan tasapuolisesti erilaisia työtapoja vaan suosivat yksilöllisiä menetelmiä. Lukutavoissa painotetaan itsekseen lukemista tunnilla tai kotona, ja vähemmän yhteisöllisiä menetelmiä, pareittain tai ryhmissä lukemista. Lukuvinkkaus ja lukudiplomi ovat lukemaan sitouttamisen menetelminä suosituimmat. Useimmiten luettua kirjaa myös käsitellään niin ikään yksilöllisillä tehtävillä. Huolestuttavaa on, että osa opettajista ei käsittele luettua kirjaa lainkaan.

Aiempien selvitysten mukaan kirjallisuuden opetus nykyisellään ei sitouta lukemiseen siten kuin pitäisi. Luokanopettajat käyttävät opetukseen hyvin laajalti erilaisia työtapoja, mutta erot lukemaan innostamisessa työkaluissa ovat suuria sekä koulujen että yksittäisten opettajien välillä. Luettavien kirjojen määrä vaihtelee alakoulussa suuresti, ja suosikkikirjojen kärki on melko kapea. Vaikka luovia ja elämyksellisiä kirjallisuuden käsittelytapoja on runsaasti, kokonaisuudessa painottuvat eniten yksilölliset työtavat. Lukuklaani-tutkimuksen analyysien mukaan yhteisöllinen lukeminen ja luetusta keskusteleminen lukupiireissä innostavat heikosti motivoituneita oppilaita kirjallisuuden pariin. Tulosten valossa kouluissa on syytä panostaa yhteisölliseen lukemiseen ja murtaa lukemisen yksilökeskeistä perinnettä.

Yläkoulut

Yläkoulujen alkukartoituskysely lähetettiin ylä- ja yhtenäiskoulujen kaikille aineenopettajille keväällä 2019. Vastauksia saatiin 1018. Kyselyaineiston analyysi on alkanut syksyllä 2019. Tekeillä on tähän mennessä neljä artikkelijulkaisua ja kolme gradua. Opettaja työnsä tutkijana -seminaari ja kandidaatin tutkielman seminaari käynnistyvät keväällä 2020.

Alkukartoituksen mukaan yli 60 prosenttia äidinkielen opettajista arvioi, että osa oppilaista ei lukenut opetuksessa viimeksi tehtäväksi annettua kirjaa loppuun. Tämä eroaa ratkaisevasti alakouluista, joissa vastaava osuus opettajista arvioi, että kaikki oppilaat lukivat kirjan. Yläkouluissa lisäksi yli 80 prosenttia arvelee lukutehtävän tuottaneen erityisiä vaikeuksia osalle oppilaista. Vaikka tämä on vain yksi kirja muiden joukossa, tulokset viittaavat erityisesti nuorten jatkuvasti heikentyneeseen lukumotivaatioon ja tottumattomuuteen lukea pidempiä tekstejä.

Alkukartoituksen perusteella yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksessa suositetaan kaunokirjallisuutta ja erityisesti nuortenromaaneja, joiden myös arvioidaan innostavan nuoria eniten. Tietokirjallisuuden lukeminen opetuksessa laskee yläkoulussa verrattuna alakouluun; noin puolet äidinkielen opettajista ei lueta yhtäkään tietokirjallisuuden genreen kuuluvaa kirjaa enää luokilla 8 ja 9. Luettavan teoksen valinnassa suosituinta on oppilaan oma valinta joko opettajan tekemän rajauksen sisältä tai täysin vapaavalintaisesti.

Käytetyin lukutapa on kirjan lukeminen itsekseen oppitunnilla. Toiseksi suosituinta on opettajan ääneen lukeminen oppilaille, jota moni vastaajista pitää erityisen toimivana menetelmänä. Vaikka kirjaa käsitellään myös luokittain ja ryhmissä, valtaosa opettajista käsitteli viimeksi luettua kirjaa nimenomaan yksilöllisesti, esimerkiksi kirjaraporttina tai esseekirjoituksena. Lukemiseen sitouttavista menetelmistä (draama, lukupiiri, kirjavinkkaus ja lukudiplomi) eniten käytetty on kirjavinkkaus, jonka opettajat arvioivat myös eniten innostavan oppilaita. Kirjavinkkauksella ollaan kuitenkin vasta puolitiessä; se ohjaa kiinnostavan kirjan valintaan, mutta moni oppilas vaatisi tukea nimenomaan kokonaisen kirjan pitkäjänteiseen lukuprosessiin, luetun ymmärtämiseen ja tulkintaan.

Yläkoulujen alustavat tulokset näyttäisivät samansuuntaisilta kuin alakouluissa: yhteistoiminnallisia menetelmiä pidetään hyvinä, mutta silti niitä käytetään vähemmän. Esimerkiksi lukupiiriä hyödyntää opetuksessaan lukuvuosittain alle puolet eikä kolmannes ole koskaan kokeillut sitä. Luetun käsittelyssä näyttäisi siltä, että esimerkiksi ryhmissä luettua työstetään jopa vähemmän kuin alakouluissa. Draamaa työtapana käyttää edes lukukausittain alle puolet opettajista. Yhteisöllisen lukemisen edut lukemaan innostamisessa todettiin jo alakoulujen tutkimustuloksissa. Vaikuttaa siltä, että myös yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksessa olisi tarvetta pohtia yhteistoiminnallisten työtapojen suhdetta yksilöllisiin menetelmiin ja panostaa erityisesti erilaisten työtapojen innostavuuteen, elämyksellisyyteen ja monipuolisuuteen.

Opettajien mukaan tärkeää on lukemiseen konkreettisesti käytetty aika, kuten jokaviikkoinen lukutunti tai oppiainerajat ylittävät lukuprojektit, mikä totuttaa pitkäjänteiseen lukemiseen koulussa. Alkukartoituksen perusteella muissa aineissa luetaan kirjallisuutta kuitenkin hyvin vähän. Jopa yli 70 prosenttia muista kuin äidinkielen aineenopettajista vastaa käyttävänsä kaunokirjallisuutta oppitunneillaan harvemmin kuin lukuvuosittain tai ei koskaan. Tietokirjallisuuden suhteen tilanne on vähän valoisampi; sitä käyttää edes kerran lukuvuodessa hieman yli puolet opettajista. Kokonaista kirjaa opetuksessaan luettaa lukuvuosittain vain yksi kymmenestä vastaajasta.

Alustavan arvion mukaan esteenä kirjojen luettamiselle näyttäisi olevan opetustuntien riittämättömyys, jolloin kirja on lähinnä ylimääräinen tai ylöspäin eriyttävä tehtävä. Näin ollen kirjoja lukevat muissa aineissa oletettavasti jo muutenkin taitavat lukijat. Huomionarvoista on, että muiden aineiden opettajat sekä lukevat itse enemmän tietokirjoja kuin äidinkielen opettajat että pitävät tietokirjallisuutta tärkeämpänä omassa aineessaan. Ongelmana yläkouluissa näyttäisi olevan, että lukeminen rajoittuu pitkälti kaunokirjallisuuteen äidinkielen tunneilla. Tietokirjallisuuden nykyistä monipuolisempi hyödyntäminen tukisi monialaista oppimista sekä kaikissa oppiaineissa tarvittavaa monilukutaitoa. Aineiden välistä yhteistyötä lukemaan innostamisessa on syytä tukea, jotta peruskoulu kehittyy lukevaksi yhteisöksi. Varsinaisia analysoituja tuloksia yläkouluista saadaan kevästä 2020 eteenpäin.

Lopuksi

Tietoa alkukartoitusten tuloksista ja tutkimuksen päämääristä on pyritty välittämään tieteellisesti yliopistojen toiminnassa sekä suoraan opettajille ammattiyhdistyksissä, koulutustapahtumissa ja yleistajuisissa artikkeleissa. Tutkimuksen kotisivulla on jatkuvasti päivitetty tutkimuksen edistymisestä. Alakoulujen analyysin tuloksia on jo nyt hyödynnetty uusien opettajien kouluttamisessa yliopistoissa sekä täydennyskoulutuksissa.

Alakoulujen alkukartoituksen jälkeen tutkimuksen yhdeksi tavoitteeksi otettiin vielä tehokkaampi tiedonvälitys. Yläkoulujen osuudessa tähän onkin panostettu jo varhaisessa vaiheessa, ja alustavista tuloksista on tähän mennessä raportoitu eri aineryhmittymien lehtijulkaisuissa, koulutuksissa ja tapahtumissa. Keväällä 2020 saataneen ensimmäisiä analysoituja tuloksia opinnäytteinä ja tieteellisinä artikkelijulkaisuina myös yläkouluista. Jo nyt voidaan kuitenkin sanoa, että Lukuklaani-tutkimuksen alkukartoitusten kyselyaineisto on ainutlaatuisen runsas, ja se tarjoaa tietoa niin laajoista trendeistä kuin yksittäisistä kirjallisuuskasvatuksen ilmiöistä peruskoulussa. Tutkimuksen tuloksista voidaan ammentaa merkityksellistä uutta tietoa peruskoulua koskevien päätösten tekoon, tieteelliseen jatkotutkimukseen, opettajankoulutukseen ja ennen kaikkea koulujen arkeen. Tutkimuksen tulokset ovat herättäneet laajaa kiinnostusta tieteen konferensseissa ja opettajien omissa tapahtumissa. Erityisesti nuorten heikentynyt lukuinnostus ja lukemisen harrastus on ollut viime aikoina näkyvästi esillä yhteiskunnallisena huolen aiheena. Tutkimus näyttää vastaavan tarpeeseen, ja sekä tiedeyhteisö että opettajat ovat vastaanottavaisia uusille näkökulmille.

1 JOHDANTO

Suomen Kulttuurirahasto ja Kopiosto aloittivat vuonna 2017 alakouluille suunnatun, kirjallisuuskasvatusta ja lukemaan innostamista kehittävän Lukuklaani-hankkeen. Keväällä 2019 hanke laajeni yläkouluihin, ja sitä on toteuttamassa Kulttuurirahaston lisäksi Lastenkirjainstituutti. Lukuklaani-hankkeen tavoitteena on tukea lasten ja nuorten lukutaidon ja -harrastuksen paranemista ja lukemista edistävien ympäristöjen luomista.

Hankkeen yhteydessä toimiva Lukuklaani-tutkimushanke kartoittaa kirjallisuuskasvatuksen hyviksi havaittuja menetelmiä ja vielä hyödyntämättömiä mahdollisuuksia. Tutkimuksessa kirjallisuuskasvatukseen sisällytetään kauno- ja tietokirjallisuuden lukemisen ja käsittelemisen lisäksi erilaisten laajojen kirjoitettujen tekstien, kuvallisen kerronnan ja muun tiedonesityksen keinojen tutkimista. Tutkimusryhmän johtajana toimii professori Pirjo Hiidenmaa ja hankkeen yliopistotutkijoita ovat lisäksi Satu Grünthal, Sara Routarinne ja Liisa Tainio. Tutkimushankkeen koordinaattorina työskenteli Henri Satokangas 2017-2/2019, ja maaliskuusta 2019 alkaen koordinaattorina jatkoi Lotta-Sofia Aaltonen. Tutkimus toteutetaan Helsingin ja Turun yliopistoissa alakoulun ja yläkoulun opettajille suunnatuilla laajoilla kyselyillä ja niiden analyysillä.

Tuloksista raportoidaan tieteellisesti tutkijoiden artikkelijulkaisuissa sekä tutkijoiden ohjaamissa opinnäytteissä, joita on kolmessa kategoriassa: 1) pro gradu -tutkielmat, 2) kandidaatintutkielmat ja 3) opettaja työnsä tutkijana -seminaarin lopputyöt (OTT-työt). Hankkeen tuloksia kootaan myös yleistajuisiksi artikkeleiksi ja muiksi julkaisuiksi, joita voidaan käyttää opettajien koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa sekä kirjastojen ja vanhempainyhdistysten toiminnassa. Tutkimushankkeessa on sekä alakoulujen ja yläkoulujen osuuksissa kolme päävaihetta:

1. Alukartoitus kirjallisuuskasvatuksesta

Lähetetään Webpropol-kyselyt peruskoulujen opettajille. Kyselyillä selvitetään peruskoulun kirjallisuuskasvatuksen tilannetta, lukumateriaalien käyttöä ja opetuskäytäntöjä.

2. Kyselytulosten analyysi, opetuksen tarkastelu ja kirjallisuuskasvatuksen menetelmien kehittäminen

Analysoidaan vastauksia opinnäytteissä ja muissa julkaisuissa. Kartoitetaan kyselyn perusteella kirjallisuuskasvatuksen käytäntöjä, kuten koulukirjastojen tilannetta, kokonaisteosten lukemista sekä opetuksen ja lukemaan innostamisen menetelmiä. Opiskelijoiden, tutkijoiden ja opettajien yhteistyönä kerätään ideoita sekä järjestetään yhteisiä työpajoja ja seminaareja, joissa kirjallisuuskasvatusta ja lukutaitoa käsitellään.

3. Hankkeen vaikuttavuuden arviointi

Hankkeen päätyttyä selvitetään, millaisin eri tavoin Lukuklaani-hanke on vaikuttanut lasten ja nuorten lukuinnostukseen ja siihen, millä tavoin opettajat kannustavat oppilaita kirjallisuuden lukemiseen. Vaikuttavuutta selvitetään Webpropol-seurantakyselyllä.

Tässä raportissa käsitellään sekä ala- että yläkoulujen ensimmäistä ja toista vaihetta eli alkukartoituskyselyiden tuloksia ja niiden analyysiä sekä tiedottamista. Vuoden 2019 loppuun mennessä yläkoulujen osuudesta on aikataulun mukaisesti raportoitavissa vasta alustavia tuloksia.

2 ALAKOULUT

Kopiosto ja Suomen Kulttuurirahasto keräsivät rekisterin kouluista, jotka ilmoittautuivat mukaan koulukirjastojen kehittämiskilpailuun keväällä 2017 (449 hankekoulua). Kaikille näille kouluille lähetettiin myös pyyntö osallistua tutkimukseen kirjallisuuden asemasta opetuksessa. Näille kouluille haluttiin lisäksi vertailuaineisto (200 otoskoulua) niistä kouluista, jotka eivät olleet mukana Lukuklaani-hankkeessa.

Lukuklaani-tutkimuksen toiminta alkoi kevään ja kesän 2017 aikana alkukartoituskyselyn suunnittelulla. Kyselylomaketta muokattiin ja viimeisteltiin syys–marraskuun mittaan yhteistyössä teknisestä toteutuksesta vastaavan Kopioston analyytikon Linnea Sinkkilän kanssa. Syyskuussa 2017 avattiin Lukuklaani-tutkimuksen kotisivu [\[linkki\]](#), jossa tutkimusosion jäsenet ja opiskelijat julkaisevat kirjallisuuskasvatukseen ja lukemiseen liittyviä kirjoituksia. Kopioston ja yliopistotutkijoiden yhteistyönä syntynyt kyselylomake lähetettiin ala- ja yhtenäiskouluihin (hanke- ja otoskoulut) marraskuun 2017 lopussa.

Kevään 2018 aikana alkoivat Lukuklaanin kyselyaineistoon perustuvien opinnäytteiden teko sekä julkaisutoiminta. Tuloksia esiteltiin eri tapahtumissa. Tammikuussa käynnistyivät Liisa Tainion ja Satu Grünthalin vetämät aineenopettajien opettajan pedagogisiin opintoihin kuuluvat Opettaja työnsä tutkijana -seminaarit, joiden aikana opiskelijat tekivät päättötyön (vastedes OTT-työ). Tainion seminaari keskittyi yksinomaan Lukuklaani-aineistoon. Tähän mennessä aineistosta on valmistunut yhteensä 29 opinnäytetyötä, joista kahdeksan pro gradu - ja kaksi kandidaatin tutkielmaa sekä 19 OTT-työtä. Tutkijoiden tieteellisiä artikkeleita on julkaistu kolme. Lisäksi alakoulujen hankkeen yhteydessä tehtiin laaja *Suomenkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kokonaiskartoitus* (Satokangas 2019).

2.1 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA

Sähköiseen kyselylomakkeeseen saatiin yhteensä 884 vastausta. Vastauksista 816 oli suomenkielisiä ja 68 ruotsinkielisiä. Vastauksia tuli yhteensä 310 koulusta. Näistä hankekouluja oli 249 ja otoskouluja 61. Suomenkielisiä vastauksia tuli 288 koulusta, ruotsinkielisiä vastauksia 23 koulusta (1 koulusta tuli kummankinkielisiä). Suomenkielisiä vastauksia saatiin 231 hankekoulusta ja 57 otoskoulusta, ruotsinkielisiä puolestaan 19 hankekoulusta ja 4 otoskoulusta. Tämän raportin prosenttijakaumat kuvaavat suomenkielisiä vastaajia sekä hanke- että otoskouluista.

2.1.1 VASTAAJAT

Oletko:

	%
Nainen	84,3
Mies	15,2
Muu	0
En halua vastata	0,5

n = 816

Kuinka pitkään olet toiminut opettajana?

	%
alle vuoden	2
1–5 vuotta	14
6–10 vuotta	14
yli 10 vuotta	71

n = 804

Mikä on pedagoginen koulutuksesi?

	%
Luokan- ja aineen- tai erityisopettajan pätevyys	97,8
Muu pedagoginen koulutus	0,7
Ei muodollista pätevyyttä	1,5

n = 804

Mikä on pääasiallinen opetustehtäväsi koulussa?

	%
Luokanopettaja	79
Aineenopettaja	6
Erityislukonopettaja	8
Erityisopettaja	4
Muu	2

n = 804

Arvioi suomea toisena kielenä puhuvien osuus kaikista yläkoulussa opettamistasi oppilaista:

	% suomi toisena kielenä
0 %	48
1–10 %	38,1
11–25 %	7,7
26–50 %	4,3
51–75 %	1,3
76–100 %	0,6

n = 804

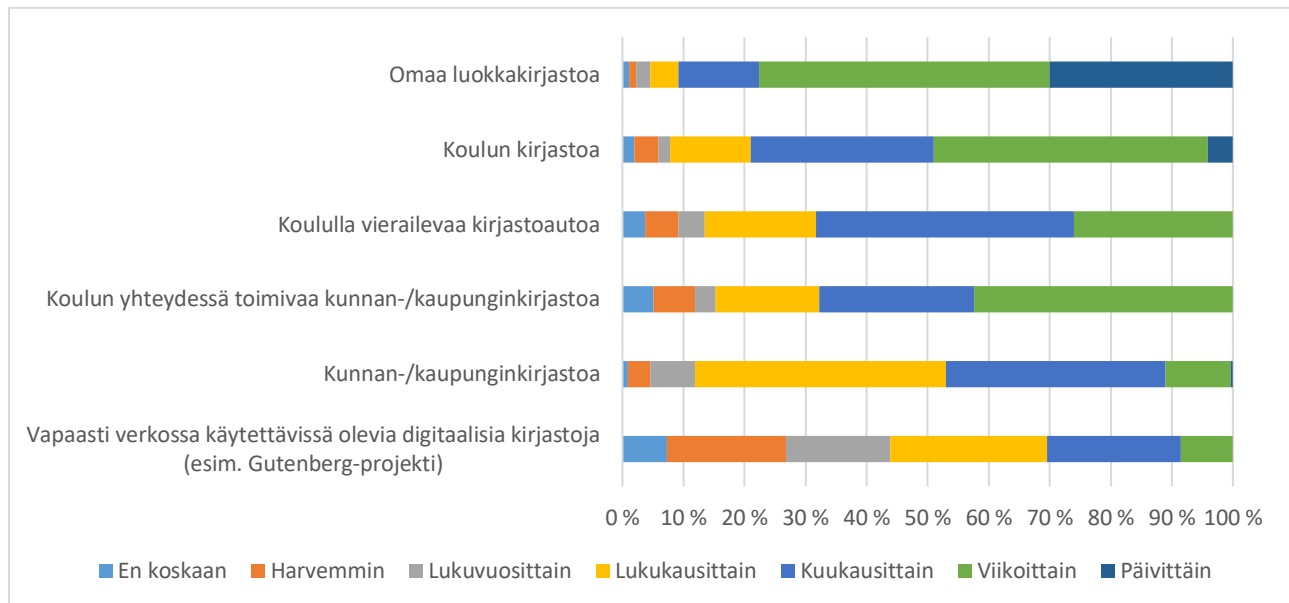
2.1.2 KIRJASTOPALVELUT

Mitä seuraavista kirjastopalveluista sinun on mahdollista käyttää opetuksessa tai opetuksen valmistelussa?

	%
Omaa luokkakirjastoa	33
Koulun kirjastoa	73
Koululla vierailevaa kirjastoautoa	44
Koulun yhteydessä toimivaa kunnan-/kaupunginkirjastoa	7
Kunnan-/kaupunginkirjastoa	81
Vapaasti verkossa käytettävissä olevia digitaalisia kirjastoja (esim. Gutenberg-projekti)	10
Muuta, mitä?	4
Ei mitään näistä	0

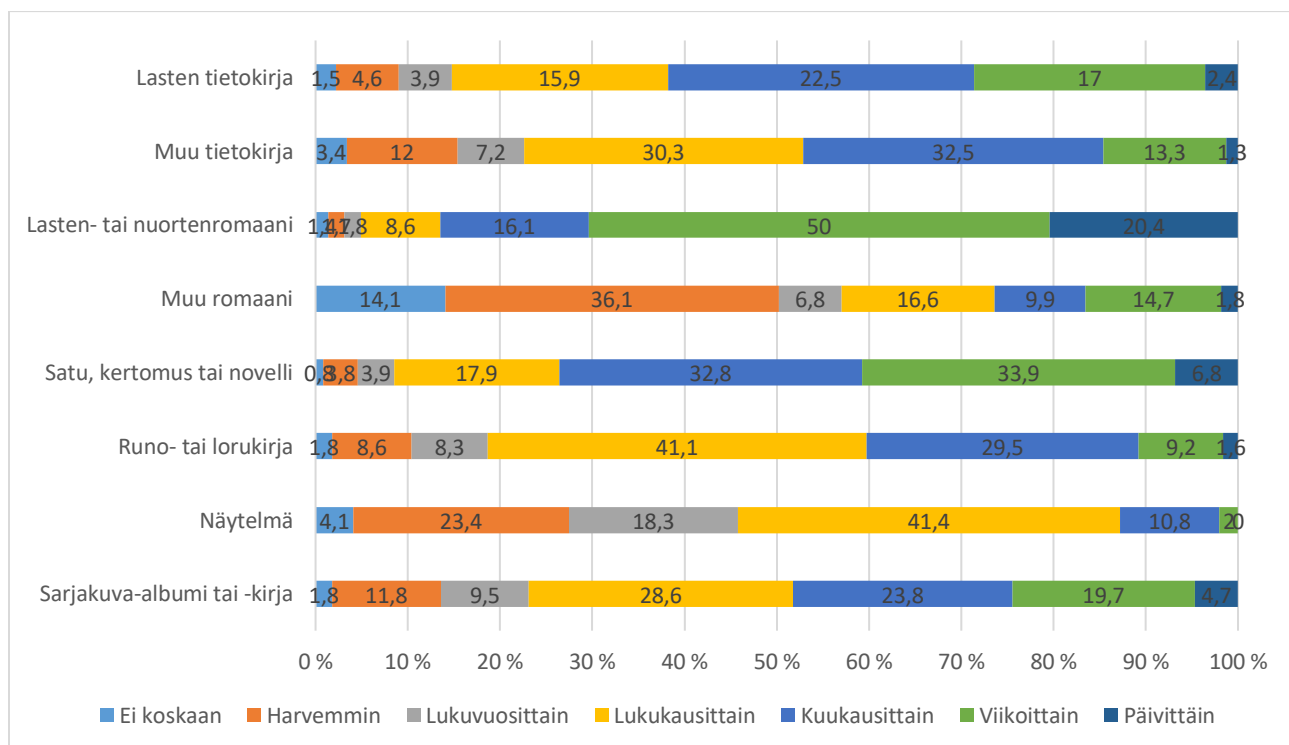
n = 789

Kuinka usein käytät näitä kirjastopalveluja opetuksessa tai sen valmistelussa?

n = 787

Miten tärkeinä pidät seuraavia asioita kirjallisuuden opettamisessa, kirjojen käsittelyssä ja lukemisen edistämisessä?

n=760

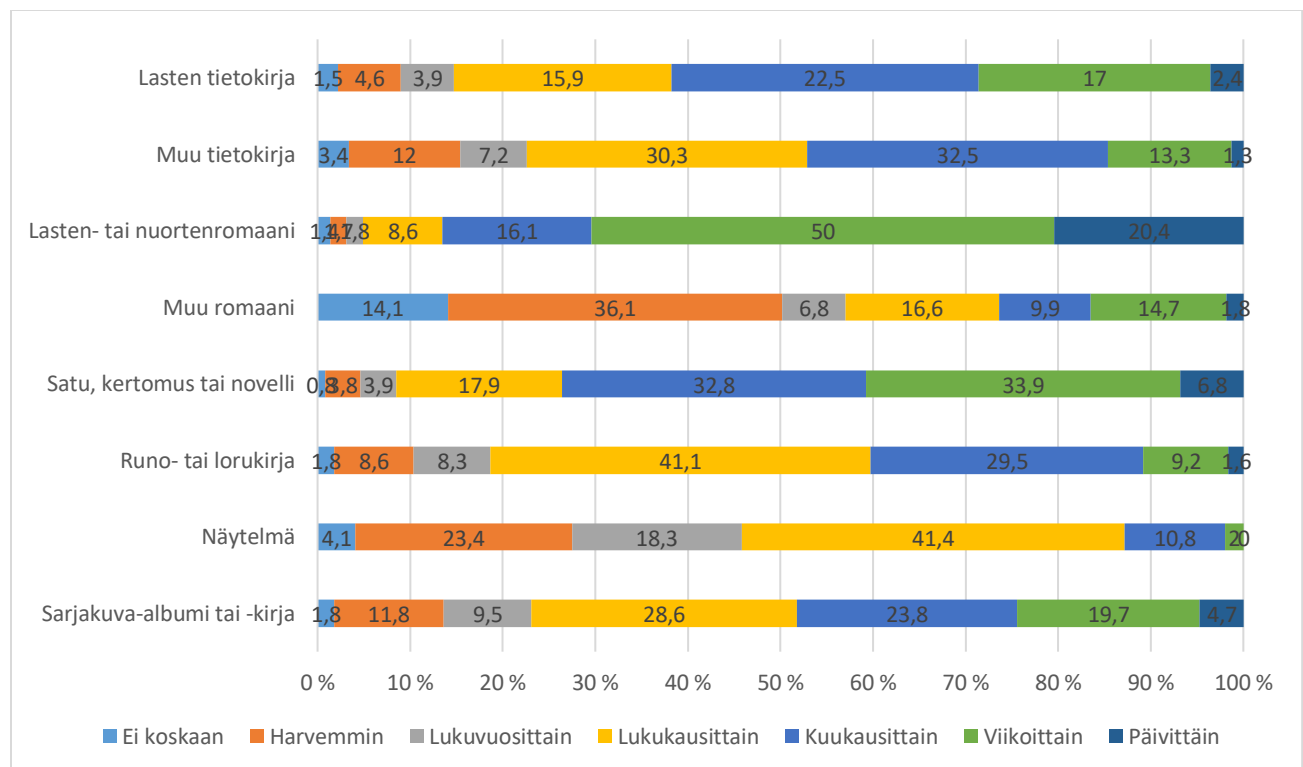
Kooste alaluvusta 2.1.2

Opettajilla on eniten mahdollisuuksia käyttää kunnan- tai kaupunginkirjastoa. Opetuksessa useimmin kuitenkin käytetään omaa luokkakirjastoa ja koulun kirjastoa, mikäli niihin on mahdollisuus. vierailevaa kirjastoautoa sekä koulun yhteydessä toimivaa kirjastoa suunnilleen yhtä usein. Kunnan- tai kaupunginkirjastojen käyttämistä rajoittaviksi tekijöiksi mainitaan mm. pitkät välimatkat ja kirjastojen aukioloajat. Huomionarvoista on, että vain noin kolmasosalla opettajista on käytössään luokkakirjasto, ja koulun kirjastojen puutteet nousevat vastauksissa esiin. Kirjastojen käytössä on huomattavia eroja kieliryhmien välillä: ruotsinkielisistä vastaajista koulun kirjasto on käytettävissä selkeästi useammalla kuin kunnankirjasto (89 % vs. 59 %).

Opettajat pitävät kaikkein tärkeimpänä opetuksessaan luettavien teosten ja tehtäväaineistojen helppoa saatavuutta. Toiseksi tärkeintä on tieto sopivista kirjoista. Tämä alleviivaa kirjastopalveluiden toimivuuden merkitystä kirjallisuuskasvatuksessa.

2.1.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA

Kuinka usein opetuksessasi luetaan kokonaista kirjaa, joka kuuluu johonkin alla mainituista kategorioista?

n = 760

Mitä eri lukemisen tapoja opetusryhmälläsi/-ryhmilläsi on käytössä?

	%
Jokainen oppilas lukee itsekseen tunnilla	98
Jokainen oppilas lukee kotona	85
Oppilaat lukevat ryhmissä	63
Oppilaat lukevat pareittain	74
Oppilaat lukevat vuorotellen koko luokalle	66
Opettaja lukee oppilaille	95
Luokassa kuunnellaan äänikirjaa	42
Luetaan yhteen ääneen	36
Muu tapa, mikä?	5

n = 760

Kooste alaluvusta 2.1.3

Luetuin kirjallisuudenlaji on lasten- tai nuortenromaani (20 % päivittäin, 50 % viikoittain), seuraavina tulevat sadut, kertomukset tai novellit (7 % päivittäin, 34 % viikoittain) sekä lasten tietokirjat (2 % päivittäin, 17 % viikoittain). Myös muita tietokirjoja ja runo- tai lorukirjoja sekä näytelmiä luetaan, mutta selvästi harvemmin.

Tyypillisin lukemisen tapa on, että oppilas lukee itsekseen tunnilla (98 %). Huomattavaa on, että 95 % vastaajista kertoo myös lukevansa itse oppilaille. Kolmanneksi tavallisin tapa on, että oppilas lukee kotona, mutta myös pareittain lukeminen on suosittua. Vuorotellen koko luokalle lukemista sekä ryhmissä lukemista ilmoittaa kumpaakin käyttävänsä noin kaksi kolmesta. Perinteinen yhteen ääneen lukeminen on sekin käytössä yli kolmanneksella vastaajista. Luvuista käy ilmi, että luokissa on tavallisesti käytössä monipuolisesti eri lukemisen tapoja.

2.1.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA

Milloin viimeksi annoit oppilaille tehtäväksi lukea kokonaisen kirjan?

	%
Viimeisen viikon aikana	25
Viimeisen kuukauden aikana	36
Viimeisen lukukauden aikana	17
Viimeisen lukuvuoden aikana	8
Yli vuosi sitten	8
En ole koskaan antanut tehtäväksi lukea kokonaista kirjaa	6

n = 760

Miten luettava kirja valittiin?

	%
Opettaja valitsi saman kirjan koko luokalle	14
Opettaja valitsi yksilöille tai ryhmille kirjan	6
Oppilaat valitsivat opettajan antamista vaihtoehdoista	37
Oppilaat valitsivat täysin vapaasti	33
Muulla tavoin, miten?	10

n = 592

Lukivatko kaikki oppilaat kirjan?

	%
Kaikki lukivat kirjan	63
Osa oppilaista ei lukenut kirjaa. Kerro lyhyesti miksi:	31
En osaa sanoa	6

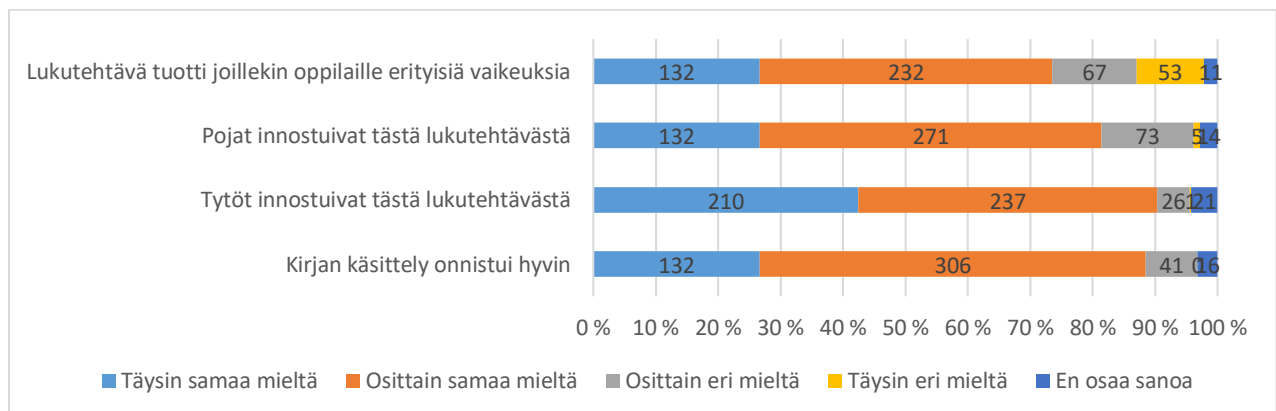
n = 592

Käsiteltiinkö luettua kirjaa oppitunnilla:

	%
Yksilöllisesti	40
Ryhmässä (esim. lukupiireissä)	27
Koko luokan kesken	31
Muulla tavoin, miten?	16
Emme käsitelleet kirjaa luokassa/oppitunnilla	16

n = 592

Arvioi lukutehtävän onnistumista:

n = 495

Kooste alaluvusta 2.1.4

Vastaukset kysymykseen viimeksi annetusta kokonaisen kirjan lukutehtävästä jakautuvat. Vastaajista 25 % ilmoittaa antaneensa kokonaisen kirjan luettavaksi viimeisen viikon aikana, 36 % viimeisen kuukauden. Viidesosa ei ole antanut viimeisen lukukauden aikana kokonaista kirjaa luettavaksi. Oppilaat saavat tyypillisesti valita luettavan kirjan joko opettajan antamista vaihtoehdoista tai täysin vapaasti. Noin kaksi kolmannelle arvioi kaikkien oppilaiden lukeneen kirjan. Tyypillisiä syitä lukematta jättämiseen ovat kiinnostuksen ja lukutaidon puute. Ruotsinkielisistä 71 % arvioi kaikkien lukeneen kirjan.

Tavallisinta on käsitellä luettua kirjaa yksilöllisillä tehtävillä (40 %), mutta vastauksia saavat myös käsittely koko luokan kesken ja ryhmissä. Huomattavaa on, että 16 % vastanneista ilmoittaa, ettei kirjaa käsitelty luokassa millään tavalla. Yksilötehtävistä käytetyimpiä ovat lukudiplomitehtävä sekä kirja-arvio, ryhmätehtävistä keskustelu ja koko luokan kesken yhteiskeskustelu sekä kirjaan pohjautuvien esitysten tekeminen. 9/10 opettajasta on sitä mieltä, että kirjan käsittely onnistui hyvin. Toisaalta 7/10 arvioi lukutehtävän tuottaneen erityisiä vaikeuksia joillekin oppilaille. Käsittelytapa näyttäisi innostaneen hieman enemmän tyttöjä kuin poikia.

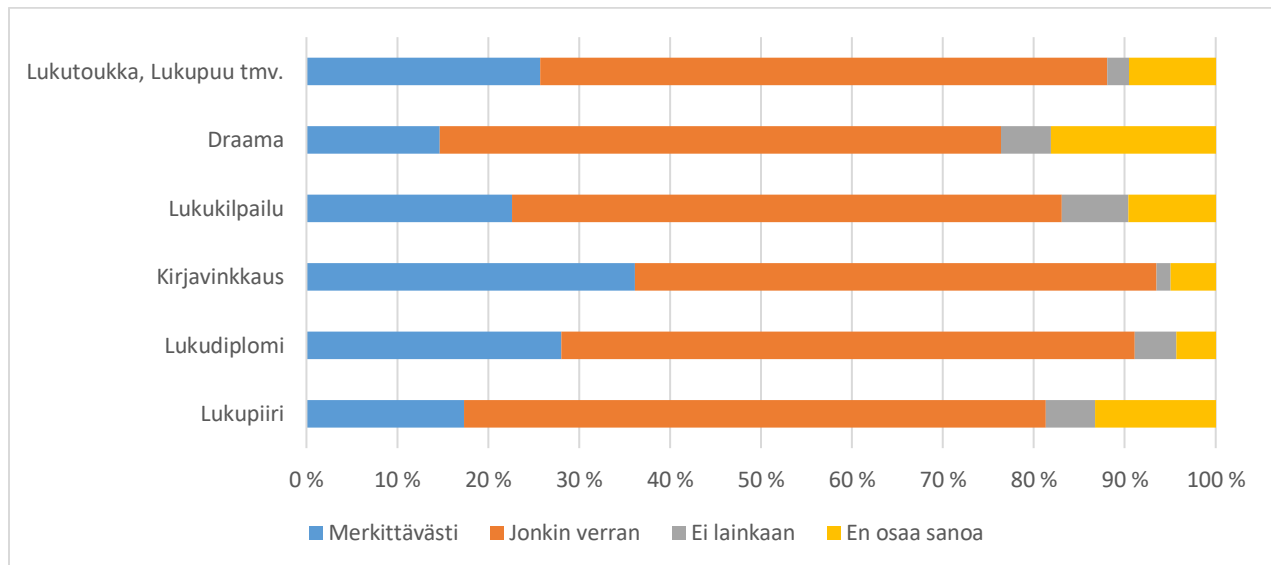
2.1.5 TYÖTAVAT

Tunnetko tai oletko käyttänyt seuraavia työtapoja?

	%	%	%
Työtapo	Tunnen ja olen käyttänyt	Tunnen, mutta en ole käyttänyt	En tunne
Kirjavinkkaus	91	9	0
Lukudiplomi	84	15	1
Lukutoukka, lukupuu tai vastaava	65	19	16
Draama	60	34	6
Lukupiiri	56	41	3
Lukukilpailu	23	41	36

n = 760

Arvioi, ovatko seuraavat käyttämäsi työtavat kasvattaneet oppilaiden lukuintoa:

n=760

Kooste alaluvusta 2.1.5

Lukemiseen kannustavista työtavoista käytetyin ja myös innostavimmaksi arvioitu on kirjavinkkaus. Lukupiiri ja lukukilpailu taas ovat vaihtoehtoja, jotka saavat suhteellisen runsaasti ”tunnen, mutta en ole käyttänyt” -vastauksia: 41 % kumpikin. Draamankin kohdalla näin vastaa 34 %. Vastausten perusteella voidaan sanoa, että kaikki annetuista työmuodoista ovat tunnettuja, mutta kirjavinkkaus ja lukudiplomi myös erittäin käytettyjä. Yhteistoiminnallisia menetelmiä, lukupiiriä ja draamaa käytetään vähemmän, ja myös arvioit niiden innostavuudesta ovat epävarmempia.

Lukukilpailua lukuun ottamatta kaikkia työmuotoja ilmoittaa käyttävänsä yli puolet. Asia erikseen on, mitä kaikkea kunkin nimityksen alle nähdään kuuluvan; lukupiirin sisällöksi kerrotaan avovastauksissa monenlaista piirissä istuen lukemisesta aikuisten lukupiirien kaltaiseen toimintaan.

2.1.6 OMA LUKUHARRASTUS

Kuinka monta kirjaa keskimäärin luet vuodessa?

	%
0	1,6
1–5	23,7
6–10	28,9
11–25	28,5
26 tai enemmän	17,4

n = 789

Oliko viimeisin lukemasi kirja:

	%
Romaani	75,7
Novellikokoelma	1,8
Tietokirja (esim. elämäkerrat, tiedekirjat, oppaat, historiakirjat)	13,4
Näytelmä	0,4
Runoteos	2,3
Sarjakuvakirja	0,5
Muu	6,8

n = 407

Kooste alaluvusta 2.1.5

Vastaukset luettujen kirjojen määrästä jakautuvat melko tasaisesti 1–5, 6–10 ja 11–25 välille. Niukasti suurin osuus opettajista lukee kuitenkin 6–10 kirjaa vuodessa (28,9 %). Selkeästi eniten luetaan romaaneja viimeksi luettujen kirjojen perusteella.

2.2 TULOSTEN ANALYYSI

Alakoulujen alkukartoituksen tuloksia on analysoitu tieteellisesti hankkeen tutkijoiden artikkelijulkaisuissa sekä tutkijoiden ohjaamissa opinnäytteissä. Tähän mennessä tutkijoiden tieteellisiä artikkeleita on julkaistu kolme. *Alakoulun kirjallisuuskasvatusta kartoittamassa: Lukuklaanin opettajakyselyn tuloksia* -artikkelissa (Grünthal ym. 2019) [\[linkki\]](#) todetaan, että kirjastopalveluilla on suuri merkitys koulujen kirjallisuuskasvatuksessa, sillä kirjojen saatavuus kouluarjessa on ensiarvoisen tärkeää. Koulujen mahdollisuuksissa kirjastopalveluiden

hyödyntämiseen on kuitenkin suuria eroja, mikä asettaa koulut eriarvoiseen asemaan. Artikkelissa nostetaan myös esiin lukemisen yhteisöllisyys; lukukokemuksen jakaminen tutkitusti innostaa lukemaan. Liian usein lukukokemusta käsitellään kuitenkin vain yksilöllisin tehtävin tai toisaalta jätetään kokonaan käsittelemättä. Luetun työstämistä yhteistoiminnallisin työtavoin, kuten lukupiirin avulla, tulisi tukea ja kehittää kirjallisuuskasvatuksessa.

Primary school pupils' literary landscapes: What do Finnish and Swedish speaking pupils read at school? -artikkelissa (Tainio ym. 2019) [\[linkki\]](#) eritellään, mitä alakouluissa oikeastaan luetaan. Tutkimusaineiston mukaan alakoulujen luetuimmissa ja innostavimmiksi mainituissa kirjoissa korostuvat erityisesti sarjakirjat sekä erilaiset muista medioista tutut hahmot, kuten Risto Räppääjä ja Harry Potter. Vaikka medianäkyvyys voi motivoida nuoria lukijoista, artikkelissa pohditaan myös tarvetta laajentaa ja haastaa lasten lukumaisemaa varsinkin lukutaidon kehittyessä.

Tietokirjoja lukemaan! Tietokirjallisuus lukutaidon kehittäjänä Lukuklaani-hankkeessa (Satokangas ym. 2019) [\[linkki\]](#) avaa tietokirjallisuuden asemaa alakoulujen kirjallisuuskasvatuksessa. Lukuklaani-aineiston mukaan tietokirjoilla on vahva sija lukemaan innostamisessa, ja niitä luetaan suhteellisen paljon. Artikkelissa pohditaan kuitenkin verkkotekstien yhä suurempaa näkyvyyttä myös alakoulujen tiedon välittäjänä. Koska verkon taustaltaan vaihtelevat tietotekstit ovat toimitettuja ja ikäryhmälle suunnattuja tietokirjoja huomattavasti sirpaleisempia ja vaativat kriittistä lukutaitoa, asettaa niiden keskeisyys opettajalle suuren vastuun tiedon kehystäjänä. Tietokirjojen helppo saatavuus tukisi niiden näkyvyyttä luokahuoneissa verkkotekstien rinnalla.

Artikkeleiden lisäksi alakoulujen hankkeen yhteydessä tehtiin *Suomenkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kokonaiskartoitus* (Satokangas 2019) [\[linkki\]](#). Kartoituksen mukaan Suomessa julkaistaan laajasti laadukasta lapsille ja nuorille suunnattua kirjallisuutta, mutta joitakin katvealueitakin on: esimerkiksi selkokielisten kirjojen, ääni- tai interaktiivisten kirjojen tarjonta lapsille ja nuorille voisi olla monipuolisempikin. Suurin haaste on kuitenkin saada lapset, nuoret ja heidän vanhempansa ja opettajansa tämän laajan tarjonnan ääreen.

Kyselyaineistoihin perustuvia opinnäytetöitä on syntynyt osana luokanopettajien, aineenopettajien ja tietokirjallisuuden yliopisto-opiskelijoiden opintoja. Opinnäytteitä on kolmessa kategoriassa: 1) pro gradu -tutkielmat, 2) kandidaatintutkielmat ja 3) opettaja työnsä tutkijana -seminaarin lopputyöt (OTT-työt). Gradut ovat näistä laajimpia ja perusteellisimpia. Graduseminaari kestää tyypillisesti lukuvuoden ajan, ja gradu valmistuu normaalisti vuodessa. OTT-työ on aineenopettajakoulutukseen kuuluva tutkielma, joka valmistuu tavallisesti yhden lukuvuoden mittaisen aineenopettajaopintojen päätteeksi.

Tässä raportissa esitellään kaikki tehtyjen analyysien tiivistelmät tai yhteenvedot lyhennettyinä (toim.) ja jaoteltuina samankaltaisesti kuin alkukartoituksen koostetut tulokset. Tietyssä aihealueessa esitellään aina ensiksi mahdollinen julkaistu pro gradu - tai kandidaatin tutkielma ja

viimeiseksi OTT-työt. Alaluvussa ”Kouluvierailut” on erikseen koottuna opinnäytteet, joissa Lukuklaani-kyselyaineiston hyödyntämisen lisäksi on tehty tutkimusinterventio koulujen luokkahuoneiden arkeen.

2.2.1 KIRJASTOPALVELUT

OTT: ***Alakoulun opettajien kirjastopalvelujen käyttöä rajoittavia tekijöitä*** (Vierula 2018)

Suurimmat rajoittavien tekijöiden ryhmät liittyvät vastausten perusteella koulu- ja luokkakirjastoon, kunnallisen kirjaston palveluihin ja ajan käyttöön. Koulu- ja luokkakirjastoon liittyvistä vastauksista suurimpana tekijänä nousee esiin koulu- tai luokkakirjaston suppea tai vanhentunut aineisto. Sisäilmaongelmien vaikutus nousi esiin jopa kahdeksassa vastauksessa. Kunnallisen kirjaston palveluihin liittyvissä vastauksissa selkeästi suurin käyttöä rajoittava tekijä on kirjaston sijainti. Moni vastaajista nostaa esiin sen, että kirjaston aukiolot tai kirjastoauton aikataulut eivät sovi yhteen oman luokan aikataulujen kanssa. Moni myös kokee kirjastoauton vierailevan liian harvoin.

Ajan käyttöön liittyvistä haasteista suurin ryhmä on kokemus ajan riittämättömyydestä kirjastovierailuihin. Vastauksissa nostetaan esiin se, että oppitunnit ovat liian lyhyitä, niitä on liian vähän tai ne on lukujärjestyksessä sijoitettu hankalasti kirjastovierailujen kannalta. Moni vastaajista kokee, että äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen sisältyy niin paljon asiaa, että kirjastokäynteihin ei riitä aika. Muita rajoittavia tekijöitä ovat muun muassa kirjojen lainaamiseen liittyvät hankaluudet ja kirjastovierailujen matkoihin tarvittavan rahan puute.

2.2.2 OPPIMATERIAALIT

Pro gradu: ***Alakoulun opettajien työssään hyödyntämät oppimateriaalit Lukuklaani-hankkeen aineistossa*** (Tuominen 2018, myös kandidaatin tutkielma samasta aiheesta)

Painettu oppikirja oheismateriaaleineen on edelleen merkittävin luokanopettajien työssään hyödyntämä oppimateriaali. Painettua oppikirjaa oheismateriaaleineen hyödynnetään monessa oppimaineessa ainoana oppimateriaalina. Digitaalista oppimateriaalia ilmoitti hyödyntävänsä noin puolet kyselyyn vastanneista opettajista, mutta digitaalisella oppimateriaalilla näyttää tutkimuksen perusteella edelleen olevan ns. lisämateriaalin rooli. Painetun oppikirjan ja digitaalisen valmiin oppimateriaalin käyttö oli yleisintä matematiikan sekä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa.

Myös muun oppimateriaalin hyödyntäminen on tutkimuksen perusteella yleistä. Opettajat tuottavat muuta oppimateriaalia usein itse tai etsivät moninaista oppimateriaalia Internetistä. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että valmis oppimateriaali ja erityisesti painettu oppikirja ovat kosketuksissa monen opettajan työn arjen kanssa. Tutkimuksen perusteella on

kuitenkin selvää, että valmiin oppimateriaalin roolia instituutionaalisenä vaikuttajana ei ole syytä ohittaa.

Mitä yleisempää painetun oppikirjan käyttö kussakin oppiaineessa on, sitä useammin niiden opettamisessa kerrotaan käytettävän valmista digimateriaalia. Tämä koskee ennen kaikkea lukuaineita. Yli puolet vastaajista käyttää myös muuta kuin ammattimaisesti tuotettua materiaalia. Kyselyaineiston mukaan erilaiset materiaalit eivät siis sulje toisiaan pois, vaan pikemminkin tukevat toisiaan.

OTT: ***Tekstilajien käyttäminen opetuksessa Lukuklaani-aineiston valossa*** (Manninen 2018)

Opettajat käyttävät monipuolisesti erilaisia tekstilajeja opetuksessaan. Verkkosivustoja käytetään rinnan paperisten sanomalehtien ja muiden lehtien kanssa. Varovaisesti päätellen näyttäisi siltä, että tiedon hankinnassa verkkotietosanakirjat, verkkosivustot ja verkkojulkaisut ovat vahvasti painotettuja tiedon hakemisessa, joskin useat opettajat kyselylomakkeen muissa avovastauksissa tuovat esille myös kirjojen, lehtien ja erilaisten julkaisujen merkitystä ja käyttöä.

Tutkielman mukaan opettajat ilmaisevat näkemyksillään sitä, että tekstilajeja pidetään tärkeinä ja merkittävänä asioina uuden oppimisessa. Tärkeänä pidetään myös sitä, että oppilaita ohjataan eri tekstilajien pariin sekä painetun kirjallisuuden että verkon kautta.

2.2.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA

Pro gradu: ***Opettajan ääneen lukeminen osana alakoulun kirjallisuuden opetusta Lukuklaaniaineistossa*** (Mäkikokko 2019)

Aikuisen ääneen lukemisella on tutkimuksissa todettu olevan useita hyötyjä lukemista kuuntelevan lapsen kielelliselle kehitykselle. Tutkielman tavoitteena oli saada uutta tietoa alakoulujen opettajien harjoittamasta ääneen lukemisesta: siitä, mihin tarkoituksiin opettajat käyttävät ääneen lukemista opetuksessaan, minkälaisia piirteitä opettajien ääneen lukeminen sisältää sekä mitä asenteita opettajat liittävät ääneen lukemiseen Lukuklaani-tutkimuksen kyselyaineiston perusteella.

Tutkimustulokset osoittavat, että osalle opettajista ääneen lukeminen edustaa säännöllistä rutiinia, siinä missä osa hyödyntää sitä oppilaiden rauhoittamisessa, lukemisen motivoijana tai oppimisen tukitoimena. Lisäksi ääneen lukeminen näyttäytyy osana lukupiirityöskentelyä tai muita työtapoja, kuten kummioppilastoimintaa.

Tutkimukseen osallistuneista opettajista lähes 90 % lukee ääneen oppilailleen. Samalla opettajien vastauksista välittyy huoli lukuharrastuksen vähenemisestä ja kotien roolista lukemisen tukijoina. Tutkielma antaa lisää tietoa opettajien ääneen lukemisesta, jolla tulosten mukaan on merkittävä rooli opetuksessa, mutta jota Suomessa ei laajamittaisesti juurikaan ole tutkittu.

OTT: *Kirjallisuuden käyttö eri oppiaineissa alakoulussa* (Torvinen & Vartiainen 2018)

Kirjallisuutta käytetään odotetusti eniten äidinkielessä ja kirjallisuudessa ja suomi toisena kielenä -oppiaineissa. Keskimäärin kirjallisuutta käytetään näissä oppiaineissa viikoittain. Toiseksi eniten kirjallisuutta käytetään reaaliaineissa, joissa käyttötiheys on keskimäärin kuukausittain. Osana monialaisia ja eheyttäviä oppimiskokonaisuuksia kirjallisuutta käytetään lukukausittain. Tämä on positiivista, jos kokonaisuuksia järjestetään yksi lukukaudessa – silloin kirjallisuus olisi lähes aina osana monialaisia oppimiskokonaisuuksia. Taito- ja taideaineissa kirjallisuutta käytetään lähes lukukausittain. Harvimmin kirjallisuutta käytetään matematiikassa ja muissa kielissä. Näissä oppiaineissa kirjallisuutta käytetään lukuvuosittain. Matematiikan kohdalla tulos oli odotettavissa, mutta muiden kielen kohdalla tulos oli yllättävä. Vaikka vieraat kielet alkavat uusina, olisi voinut kuvitella, että lapsille suunnattu vieraskielinen kirjallisuus tarjoaisi sopivan helppoa kieltä ja ennen kaikkea autenttista tekstiympäristöä.

Opettajan lukuharrastuksella on merkitystä, kun tarkastellaan, kuinka usein kirjallisuutta hyödynnetään eri oppiaineiden opetuksessa. Mitä vähemmän kirjallisuutta opettaja lukee, sitä harvemmin hän käyttää kirjallisuutta eri oppiaineiden opetuksessa. Tämä havainto koskee jokaista oppiainetta: äidinkieltä ja kirjallisuutta, matematiikkaa, reaaliaineita, taito- ja taideaineita ja monialaisia ja eheyttäviä oppimiskokonaisuuksia. Jos opettaja ei lue laisinkaan kirjallisuutta, ero on jo huomattava kussakin oppiaineessa. Olisi siis tärkeää, että opettaja pitäisivät omasta lukuharrastuksestaan huolta. On vaikea opettaa nuoret innostumaan, jos ei itsekään innostu tai ehdi innostua.

OTT: *Alakoulussa kokonaisena luettavien kirjojen variaatio* (Autio 2018)

Lasten- ja nuortenromaani on ylivoimaisesti luetuin: päivittäin tai viikoittain sitä luetaan 823 vastaajasta 573. Toiseksi eniten luetaan satuja, kertomuksia tai novelleja (338/823). Lasten ja nuorten tietokirjat ovat useammin käytettyjä kuin muut tietokirjat, ja lasten- ja nuortenromaanit useammin käytettyjä kuin muut romaanit, mikä onkin odotettavaa alakoulujen opetuksessa. Ruotsinkieliset vastaajat ilmoittavat käyttävänsä tietokirjoja opetuksessa jonkin verran suomenkielisiä vähemmän, mihin kirjojen saatavuus saattaa olla vaikuttava tekijä. Kaikkiaan kirjallisuuden eri kategorioita käytetään alakouluissa monipuolisesti. Toisaalta vastaajista erottuu kohtuullisen suuri ryhmä (164/822), joka ei lueta mitään mainittua kategoriaa usein eli päivittäin tai viikoittain.

OTT: *Päähenkilöt ja muut suosiotekijät alakoululaisten suosimissa teoksissa. Lukuklaani-hankkeen tuloksia* (Ruuttunen 2018)

Tutkimuksessa perehdytään alakouluikäisten suosimiin teoksiin sekä pohditaan, millaiset asiat ovat saattaneet vaikuttaa suosioon ja mitä yhteistä on niillä kirjoilla, jotka nousevat vastauksissa suosituimmiksi. Tutkimus osoittaa, että nuoria lukijoita puhuttelee sarjakirjamaisuus ja huumori.

Useat teokset ovat myös suhteellisen lyhyitä ja niissä on nuori päähenkilö. Nuorempien ja vanhempien oppilaiden erot näkyvät erityisesti kuvallisten teosten vähentymisenä ja vakavampien teemojen esittelynä. Ystävyys on kuitenkin voimakkaimmin esiin nouseva ja kaikkia teoksia yhdistävä teema.

Aineiston epävarmuuteen vaikuttaa se, että suositut kirjat on raportoinut opettaja. Tietoa siitä, miten opettaja on tulkinut oppilaidensa reaktioita, ei ole. Myöskään tietoa siitä, onko teoksia luettu yhdessä esimerkiksi ääneen vai itsenäisesti, ei ole mahdollista saada. Vaikka aineistosta ei selviä, millä tavalla opettaja on tulkinut innostusta, on ehkäpä mahdollista päätellä, että osa innostavista teoksista saattaa olla esimerkiksi ääneen luettuina koko luokalle kiinnostavia. Muun muassa Astrid Lindgrenin ja Roald Dahlin teokset, jotka löytyvät molemmilta listoilta, ovat pituudeltaan monille nuoremmille oppilaille liikaa.

Suosio perustuu siis vain opettajan näkemykseen. Toisaalta myös teosten saatavuus on varmasti vaikuttanut niiden lukemiseen. Näin jotkut kirjat voivat korostua yksinkertaisesti saatavuuden seurauksena. Lisäksi aineistossa on nähtävissä lähivuosien huoli poikien lukutaidosta. Joihinkin vastauksiin opettajat olivat tarkentaneet, että teos on ollut erityisen suosittu poikien keskuudessa.

OTT: *Erilaisten lukutapojen käyttö alakoulun kirjallisuudenopetuksessa Lukuklaani-aineistossa* (Harju 2018)

Opinnäytteessä tutkitaan eri lukutapojen käyttöä peruskoulun alaluokkien (luokat 1–6) kirjallisuuden opetuksessa. Kolme suosituinta lukutapaa ovat: ”Jokainen oppilas lukee itseksensä tunnilla”, ”Opettaja lukee oppilaille” ja ”Jokainen oppilas lukee kotona”. Tutkielmassa pohditaan myös vuorovaikutuksellisten lukutapojen osuutta kokonaisuudessa. Aineiston perusteella ei voida kuitenkaan päätellä sitä, ovatko nämä menetelmät vaikuttaneet oppilaiden lukumotivaatioon tai harrastukseen, vaan kertovat ennemminkin siitä, millaisia lukutapoja opettajat suosivat. Syyt lukutapojen valintaan voivat vaihdella.

2.2.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA

OTT: *Kaunokirjallisuuden valintatavat alakouluissa. Lukuklaani-kyselyn tuloksia* (Vainio 2018)

Kirjojen valinnassa tämänhetkinen trendi on tutkimusaineiston perusteella valinnanvaran antaminen. Useimmiten oppilas saa valita kirjan vapaasti tai useista vaihtoehdoista. Ainakin 78 %:ssa tapauksista oppilailla on ollut valinnanvaraa viimeisintä kirjaa valittaessa.

Koska valinnanvaran antaminen on niin yleistä, voidaan tulkita opettajien pitävän sitä tärkeänä. Opettajat perustelevat tätä esimerkiksi motivoimisella: kun oppilas saa valita itseään kiinnostavaa luettavaa, lukeminen on mukavampaa. Silloin on myös mahdollista ottaa huomioon henkilökohtaiset kiinnostuksenkohteet. Kun oppilaat lukevat eri kirjoja, lukukokemusten

käsittely voi toimia samalla kirjavinkkauksena muille oppilaille. Jos valinta on vielä tehty opettajien antamista vaihtoehtoista, opettaja on valinnanvaran antamisesta huolimatta voinut ohjata lukemista haluttuun suuntaan. Taitava opettaja, kirjaston työntekijä tai kirjavinkkaaja osaa tehdä kirjoista kiinnostavia, vaikka ne eivät heti oppilaiden mielestä sitä olisi.

Vaikka valinnanvaran antaminen on perusteltua, ohjatummalle ja yhteisöllisemmälle lukemiselle on paikkansa. Kun koko luokka lukee saman teoksen, yhteisöllinen lukukokemuksen käsitteleminen mahdollistuu. Työtapa voi tuntua oppilaista motivoivalta, ja ryhmäpaine voi positiivisessa muodossaan edesauttaa lukemisen ja kirjan käsittelyn onnistumista. Yhteisen kirjan lukeminen voi kuitenkin tuottaa ongelmia, jos lukijat ovat kovin eritasoisia. Tämä korostuu alakoulussa. Aina oppilaiden jakaminen ei kuitenkaan tasoeroista huolimatta ole tarpeen, sillä taitavat lukijat voivat myös kannustaa, innostaa ja tukea heikompia lukijoita.

OTT: *Viimeksi luettujen kirjojen tarkastelua alakoulun eri luokka-asteilla* (Saarikivi 2018)

Luetuimpia kirjoja alakoulun kaikki luokka-asteet huomioiden ovat Risto Räppääjä -kirjat, Ella ja kaverit -kirjat ja kolmantena Harry Potter -kirjat. Luokka-asteiden välillä ei ole kovin suuria eroja ainakaan kymmenen luetuimman kirjan kohdalla. Vastauksista erottuu sarjakirjojen suosio, joka säilyy läpi alakoulun. 1. –6.-luokkalaiset kuuluvatkin pääosin samaistuvan lukijan vaiheeseen, jolloin sarjakirjat ovat yleensä hyvin suosittuja. Alakouluikäiset ovat usein myös niin sanotussa kirjojen ahmimisiässä, jolloin sarjakirjat sopivat lukemiseksi lukutaitoa vahvistamaan.

Tuloksista käy myös ilmi, että kouluissa luetaan sekä koti- että ulkomaista kirjallisuutta. Mainintamäärän mukaan etenkin nuorempien oppilaiden kohdalla luetuimmat kirjat ovat suomalaisia (Risto Räppääjä ja Ella ja kaverit). Käännöskirjoja alkaa olla enemmän jo luokka-asteilla 3–4 sekä vielä enemmän luokka-asteilla 5–6. Iän karttuessa lapset saavat luultavasti jo vaikutteita ympäristöstään, kavereilta ja sosiaalisesta mediasta, jolloin he tietävät paremmin, mitä on tarjolla.

Kansainvälisesti suositut lasten- ja nuortenkirjat käännetään yleensä hyvin nopeasti. Monista luetuimmista kirjoista on olemassa myös elokuvia. Kotimaisista esimerkiksi Risto Räppääjä ja Ella ja kaverit -kirjoista on useita elokuvia. Harry Pottereista ja Neropatin päiväkirjoista on useita kansainvälisiä myyntimenestyksiä. Suosittu elokuva lisää varmasti myös kirjan vetovoimaisuutta.

OTT: *”Ei ollu motii...” Kokonaisen kirjan käsittelyn ongelmia peruskoulun luokilla 1–6* (Levander 2018)

Vastausten mukaan lukumotivaatio-ongelmat, oman toiminnan ohjauksen ongelmat sekä lukemisen vaikeudet ovat useimmiten kohdattuja vaikeuksia kokonaisen kirjan käsittelyn yhteydessä. Lukumotivaation rooli korostuu usein erityisesti niiden oppilaiden kohdalla, joilla on lukemisen sujuvuuteen liittyviä ongelmia. Useissa avovastauksissa opettajat hahmottivat

lukumotivaatio-ongelmien olevan monen muun ongelman summa. Kokonaisuutena lukeminen ei ole siis tarjonnut oppilaalle onnistumisen kokemuksia.

Oman toiminnan ohjauksen ongelmat ovat toiseksi yleisimpiä, heti lukumotivaatio-ongelmien jälkeen. Kilpailevien virikkeiden paljous näkyy myös opettajien vastauksissa keskittymiskykyyn liittyen, ja erityisen yleiseltä vaikuttaa puhelimen käyttö lukutehtävään keskittymisen sijaan. Lukemisella on runsaasti kilpailijoita. Havaittuihin ongelmiin voidaan kuitenkin vaikuttaa, ja esimerkiksi monia lukutehtävään liittyviä vaikeuksia pystytään lievittämään huolellisilla kirja- ja lukuprosessin tukemisella.

OTT: ”Lukeminen on niin hidasta ja työlästä”. Opettajien Lukuklaani-kyselyssä raportoidut syyt sille, etteivät oppilaat lue heille luettavaksi annettua kirjaa (Tukiainen 2019)

Analyysin perusteella eniten raportoidut syyt kirjojen lukematta jättämiselle ovat lukutaidon riittämättömyys, aikaansaamattomuus sekä motivaation tai kiinnostuksen puute. Myös kirjan valintaan liittyvät syyt nousevat aineistossa huomionarvoisiksi.

Seminaarityön puitteissa katsaus opettajien raportoihin syihin jää suhteellisen pinnalliseksi. Ensinnäkin vastaajina ovat olleet opettajat, vaikka tutkimuskohteena on nimenomaan oppilaiden lukeminen. Erityisen mielenkiintoista olisikin selvittää, millaisia syitä oppilaat itse ilmaisevat kirjojen lukematta jättämiselle, ja miten nämä syyt peilautuvat opettajien raportoihin syihin. Tässä aineistossa ei esimerkiksi yksikään syistä viittaa suoraan opettajan omaan toimintaan – oppilailta kysyttäessä tilanne voisi olla toinen.

OTT: Katsaus alakoulun luokanopettajien kirjallisuuden käsittelytapoihin Lukuklaanin hankkeen kyselytutkimuksen valossa (Laitinen 2018)

Opinnäytteessä tarkastellaan kokonaisuudessaan luettujen kirjojen käsittelytapoja oppitunneilla, sekä käsittelytavan valinnan suhdetta opettajan virkaikaan. Näyttää siltä, että luokanopettajat suosivat melko tasapuolisesti sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä menetelmiä opetuksessaan. Yleisin yksittäinen vastaus oli yksilöllinen käsittelytapa. Toiseksi yleisintä oli koko luokan kesken luetun kirjan käsittely ja kolmanneksi yleisin ryhmittäin käsittely. Jos vastauksia tarkastelee yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden näkökulmasta, olivat yhteisölliset menetelmät määrällisen analyysin valossa hieman suosittumia kuin yksilölliset.

Käsittelytapojen suhteesta opettajauran pituuteen erottuivat alle vuoden opettajana työskennelleiden vastaukset: heistä suhteellisesti suurin enemmistö oli suosinut yksilöllistä käsittelytapaa, ja lisäksi heidän vastauksensa korostuivat ”emme käsitelleet kirjaa oppitunnilla” - vastausvaihtoehdossa. Syy tuloksille lienee inhimillinen: harva opettaja valmistuu yliopistosta valmiin metodipankin kanssa.

OTT: ***Lukemisen sekä kirjallisuuden käsittelyn ja käyttämisen työtavat alakoulussa*** (Laukkanen 2018)

Vastausten perusteella voidaan työtavat jakaa neljään eri luokkaan: 1) lukemaan innostaviin työtapoihin, 2) lukemista tukeviin työtapoihin, 3) luettua käsitteleviin työtapoihin ja 4) luettua soveltaviin työtapoihin. Luokittelun perusteella voidaan sanoa, että alakoulussa käytetään runsaasti erilaisia työtapoja lukemisen ja kirjallisuuden käsittelyssä. Vastausten työtavat jakautuvat melko tasaisesti siten, että kaikkia työtapoja käytetään suunnilleen saman verran.

Aineiston perusteella ei kuitenkaan voida vetää johtopäätöksiä siitä, mitkä käytetyistä työtavoista ovat kaikista parhaimpia tai innostavimpia. Ei siis voida väittää, että jokin työtapa olisi parempi kuin toinen, tai että aineiston mukaan suosituin työtapa olisi kaikista paras

OTT: ***Kirjallisuuden käsittelytapoja alakoulun S2-oppilaiden kanssa*** (Järveläinen 2018)

Kyselyaineiston perusteella opettajat käyttävät monipuolisesti ja perustellusti erilaisia tapoja S2oppilaiden kanssa kirjallisuuden käsittelyyn. Suosituin keino vaikuttaisi olevan ”helpomman teoksen” valitseminen oppilaan kanssa yhdessä. Muita keinoja ovat esimerkiksi kuvien hyödyntäminen, vaikeiden sanojen ja juonen selittäminen, oppilaan roolin muuttaminen lukijasta kuulijaksi (äänikirjat, ääneen lukeminen) sekä oppilaan omalla äidinkielellä kirjoitetun kirjallisuuden hyödyntäminen.

Osa opettajista kohtelee S2-oppilaita samoin kuin heikoimpia suomea äidinkielenään puhuvia oppilaita, mikä ei kaikissa tapauksissa ole perusteltua. Oppilas voi olla hyvinkin taitava lukija omalla äidinkielellään ja kenties jopa turhautua liian lapsellisten tekstien lukemiseen. Tällaisissa tapauksissa ratkaisuna voisi olla selkokirjallisuuden hyödyntäminen. Kokonaisuudesta voidaan päätellä, että osa opettajista kaipaasi lisää apua kirjallisuuden käsittelyyn S2-oppilaiden kohdalla.

2.2.5 TYÖTAVAT

Pro gradu: ***Lukuintoa etsimässä: yksilötyöskentelystä yhteistoiminnallisuuteen. Kirjallisuudenopetuksen työtapoja 3.–6. luokilla ja opettajien arvioita työtavoista*** (Juntunen 2019)

Keskeiset tutkimustulokset voidaan tiivistää viiteen päähavaintoon: 1) Vastaajat käyttävät lukemisessa ja kirjan käsittelyssä eniten yksilöllisiä työtapoja ja vähiten yhteistoiminnallisia opetusmenetelmiä. 2) Vastaajat varioivat erilaisia työtapoja kirjallisuudenopetuksessaan. 3) Kirjallisuudenopetus näyttää suosivan tyttöjä motivoivia opetusmenetelmiä. Poikia opetus motivoi selkeästi vähemmän. 4) Valtaosa vastaajista arvioi kirjallisuuden käsittelytapojen ja oman opetuksensa vaikutusta oppilaiden lukuintoon myönteisesti. 5) Opettajien toteuttamat käytännön opetusratkaisut ja itsearviointi opetuksesta näyttävät keskenään ristiriitaisilta:

opetuksessa suositetaan eniten yksilöllisiä työtapoja, kun myönteisimpiin arvioihin liittyvät useimmiten vähiten käytetyt yhteistoiminnalliset työtavat.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että nykymuodossaan kirjallisuudenopetus ei sitouta oppilaita siinä määrin kuin opettajat ajattelevat sen sitouttavan. Tulokset ovat siten linjassa PIRLS-lukutaitotutkimusten kanssa. Jotta kirjallisuudenopetus tukisi erilaisia oppilaita paremmin ja motivoisi tyttöjä ja poikia tasapuolisemmin, siinä tulisi vahvistaa menetelmällistä variaatiota ja lisätä yhteistoiminnallisia työtapoja kuten esimerkiksi erilaisia ääneen lukemisen muotoja, draamaa, audiovisuaalista työskentelyä ja lukupiirityöskentelyä. Lisäksi voidaan todeta, että opettajien menetelmäosaamista olisi hyvä kehittää.

Pro gradu: *Hyviä ideoita ja tapoja alakoulun kirjallisuuskasvatuksessa – Opettajien näkemyksiä Lukuklaani-hankkeen tutkimuskyselyssä* (Torvinen 2019)

Tutkimuksen aineistona on Lukuklaani-hankkeen kyselyn kysymys 45: “Kerro hyvistä ideoista ja tavoista, joilla olet käyttänyt kirjallisuutta opetuksessa”. Vastauksista 55 % koskee lukemaan innostamisen keinoja (N=138) ja loput 45 % koskevat kirjallisuuden opetuksen keinoja (N=117). Kirjallisuuden opetuksen keinot jakautuvat kirjallisuuden käsittelyyn, kirjallisuuden käyttöön muussa opetuksessa. Osa kirjallisuuden opetukseen liittyvistä vastauksista koskee kirjallisuuden opetuksen tapojen arviointia. Kirjallisuuden käsittelyssä korostuvat elämykselliset käsittelytavat, joiden avulla oppilas pääsee työstämään lukukokemustaan yksin ja yhdessä toisten kanssa. Kirjallisuuden rooli muiden aineiden opetuksessa on usein inspiraation lähteenä toimiminen tai kirjallisuutta käytetään aineistona jonkin asian opettelussa.

Lukemaan innostamisen keinot jakautuvat neljään ryhmään: koulun lukupuitteisiin, yhteisöllisen lukemisen keinoihin, ulkoiseen motivaatioon nojaaviin tapoihin ja kirjalliseen elämään osallistamisen keinoina. Suurin osa vastauksista liittyy koulun lukupuitteisiin: kirjallisuuden saatavuuteen, lukemiseen käytettävään aikaan, fyysisen oppimisympäristön lukumukavuuteen ja sosiaalisiin puitteisiin.

Aineiston pohjalta ei voida tehdä yleistyksiä siitä, missä tai miten kirjallisuutta hyödynnetään erityisen paljon tai mikä kirjallisuuskasvatuksen tapa on käytetyin tai tehokkain. Tämän tutkimuksen perusteella hyvät ideat ja tavat ovat sellaisia, jotka innostavat ja motivoivat joko kirjallisuuden käsittelyyn tai kirjan lukemiseen. Vastauksissa ei kuitenkaan näy kodin ja koulun välinen yhteistyö tai oppilaiden tekstimaailman hyödyntäminen osana kirjallisuuden opetusta. Oppilaslähtöisyys nousee esiin yksittäisinä mainintoina mahdollisuutena valita luettava kirja tai kirjallisuuden käsittelytapa. Tämä on linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joissa esitetään kirjallisuuden opetuksen kehittämistä oppilaslähtöisemmäksi.

Kandidaatin tutkielma: *Mars lukemaan! Opettajien lukemaan innostamisen keinoja Lukuklaani-hankkeen aineistossa* (Meriläinen 2018)

Lukuklaani-aineiston avovastaukset jakautuivat neljään erilaiseen työtapamalliin: määrää painottaviin, sisältöä painottaviin, eheyttäviin ja yhteistoiminnallisiin työtapoihin, joista jokainen on kirjallisuudenopetuksen kokonaisuuden kannalta yhtä tärkeä. Myös motivaatiotutkimus antaa taustatukea kaikkien eri työtapojen käytölle, ja erilaisten työtapojen voidaan nähdä täydentävän toisiaan. Teknisen lukutaidon ja luetun ymmärtämisen taidon kehittyminen on edellytys yhteistoiminnallisten ja eheyttävien työtapojen onnistuneelle käytölle, mutta toisaalta yhteistoiminnalliset ja eheyttävät työtavat voivat kannustaa oppilaita keskittymään tarkemmin sisällönymmärtämiseen ja yhteyksien rakentamiseen. Yhteistoiminnalliset työtavat puolestaan innostavat parhaimmillaan oppilaita lukemaan määrällisesti enemmän kaunokirjallisuutta, kun minäpystyvyys vahvistuu vertaisten kanssa toimiessa. Opettajan olisikin hyvä käyttää kaikkia työtapoja vaihdellen ja toisiaan tukien kaunokirjallisuuden opetuksessa. Kun työtapojen valintaa kirjallisuuden käsittelyssä pohditaan oppijan näkökulmasta, on syytä kiinnittää ensisijaisesti huomiota motivoitumiseen ja sitä tukeviin tekijöihin, eli minäpystyvyyden ja elämyksellisyyden kokemuksiin.

Yhteistoiminnalliset ja määrää painottavat työtavat tarjoavat parhaiten minäpystyvyyden kokemuksia, kun taas sisältökeskeiset ja eheyttävät työtavat vastaavat elämyksellisyyden tavoitteluun. Kun tarkastelukulma siirretään opetussuunnitelman linjaamiin opetuksen tavoitteisiin, kiinnitetään huomiota teknisen lukutaidon ja luetun ymmärtämisen sekä sosiaalisten taitojen ja luovan tuottamisen osa-alueisiin. Määrää ja sisältöä käsittelevät työtavat edesauttavat parhaiten teknisen lukutaidon ja luetun ymmärtämisen taidon kehittymistä, kun taas eheyttävät ja yhteistoiminnalliset työtavat tukevat sosiaalisten taitojen, luovan työskentelyn ja tuottamisen taitojen kehittymistä.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan olisikin tärkeää tiedostaa, millainen ulottuvuus kullakin työtavalla on sekä oppilaiden innostumisen ja sitoutumisen että opetuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Näin vaihtelevilla työtapavalinnoilla voidaan tukea kokonaisvaltaista oppimista ja motivaationvahvistumista myös omaehtoista kirjallisuuden harrastamista kohtaan.

OTT: *Lukudiplomien käyttö alakoulussa Lukuklaani-aineistossa* (Miettinen 2018)

Kyselyyn vastaajista yli 90 %:lla oli vastausten perusteella positiivisia kokemuksia lukudiplomeista innostavana työskentelytapana. Lukudiplomit tarjoavat opettajille mahdollisuuden hyödyntää kirjastohenkilökunnan ammattitaitoa ja samanaikaisesti vähentää omaa työtaakansa, kun tarjolla eri luokka-asteiden oppilaille on ammattilaisten valikoimaa monipuolista luettavaa tehtävineen. Parhaimmillaan on vielä saatavilla eriyttävät listat luettavista teoksistakin, jolloin myös heikommat lukijat pääsevät osallistumaan mukaan.

Opetushallituksen Lukukunnari-lukudiplomi osoittautui kaikkein suosituimmaksi lukudiplomiksi. Sen suosiota selittää helppo saatavuus ja laaja kattavuus, mutta myös sen uutta opetussuunnitelmaa ja laajaa tekstikäsitystä noudattava listaus teoksista. Toisaalta moni

opettaja kertoi käyttävänsä samanaikaisesti useampaa eri lukudiplomia tai vaihtoehtoisesti tehneensä itselleen oman lukudiplomin yhdistelemällä tehtäviä ja teoksia eri diplomeista.

OTT: ***Draaman hyödyntäminen ala-asteen kirjallisuudenopetuksessa Lukuklaani-aineiston valossa*** (Saarilaakso 2018)

Tuloksista voidaan päätellä, että vaikka draamaa käytetäänkin osana kirjallisuuden opetusta, monet eivät tunne tai vierastavat draaman käyttöä opetusmenetelmänä. Tulos on huomionarvoinen, sillä opetussuunnitelmassa draaman käyttöön ohjataan sekä yleisesti että äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisällä. Kun draamaa käytetään kirjallisuuden käsittelyssä, suosivat opettajat ryhmämuotoista työskentelyä koko luokan yhteisen työskentelyn sijaan. Syynä tähän saattavat olla aika- ja tilaresurssit sekä sosiaalisesti turvallisen tilan parempi saavutettavuus pienryhmätyöskentelyssä.

Ne opettajat, jotka käyttävät draamaa, näkevät sen lukuinnon kasvattajana melko tasavertaisena muiden menetelmien kanssa. Melko pieni osa koki sen merkittävästi lukuintoa kasvattavana, mutta yli puolet draaman käytöstä vastanneista näki sen kasvattavan lukuintoa jonkin verran. Kun taas opettajilta kysyttiin avovastauksia erityisen toimivista menetelmistä kirjallisuudenopetuksessa, draamamenetelmiä nostettiin esille maltillisesti. Näissä vastauksissa mikään draaman menetelmä ei nauti erityistä suosiota toisiin nähden.

OTT: ***Lukupiirit alakoulujen kirjallisuudenopetuksessa*** (Rissanen 2018)

Vastausten perusteella voidaan päätellä, että lukupiiri on moninainen menetelmä, joka kuitenkin tarkoittaa eri opettajille eri asioita. Menetelmän nimi on tuttu, mutta toteutustavat vaihtelevat laidasta laitaan, ja eri lukupiirit voivat olla hyvinkin erilaisia. Jollain opettajalla lukupiiri tarkoittaa vain kirjavinkkausta, jollain toisella menetelmä on kirjava yhdistelmä erilaisia tehtäviä.

Yksinkertaisimmillaan ja tavallisimmillaan lukupiirit sisältävät tehtäviä ja keskustelua. Tyypillisiä tehtäviä kyselyn perusteella ovat esimerkiksi kuvataidetehtävät, draamaharjoitukset, lukupäiväkirja ja kirjavinkkaus. Pääosin lukupiirit toteutettaneen ryhmätyöskentelyinä, mutta lukupiirit saattavat koostua myös parityöskentelystä ja jopa oppilaan itsenäisestä työskentelystä.

Kyselyn vastauksia tarkastellessa saattaa herätä helposti kysymys siitä, onko koulujen lukupiiri sitten lukupiiri ollenkaan. Onko ”lukupiiri” vain väline tehtävien tekemiseen ja erilaisten tehtävien nitomiseen yhteen? Niin kauan kuin työskentely on pitkäjänteistä ja koostuu luetun pohjalta käydyistä ryhmäkeskusteluista, voinee käytettyä menetelmää huoletta nimittää lukupiiriksi. Kysymys siitä, missä sitten menee raja lukupiirin ja jonkin muun menetelmän välillä, onkin haastavampi. Toisaalta voi miettiä, onko edes tarpeellista tehdä niin tiukkoja rajauksia; eikö ole tärkeintä, että oppilaat innostuvat lukemisesta.

OTT: ***Suosittut kirjallisuuden käsittelytavat ja niiden vaikutus lukuinnon kasvuun*** (Reinikainen 2018)

Kolme suosituinta työtapaa kaikissa kouluissa ovat samat: kirjavinkkaus, lukutoukka, lukupuu tai muu vastaava ja lukudiplomi. Kirjavinkkaus on arvioitu selvästi eniten lukuintoa kasvattavaksi kirjallisuuden käsittelytavaksi 34 %:n osuudella. Oppilaat voivat innostua kirjavinkkauksista monella tapaa. Heistä voi olla mukavaa päästä esittelemään omasta mielestään hyvää kirjaa muilla oppilaille ja opettajalle. He saattavat myös kiinnostua kirjasta, josta vinkkari tai opettaja lukee katkelman, ja lukea kirjan itsekseen loppuun. Myös kaverin antama kirjavinkkaus saattaa innostaa oppilaita.

Opettajat käyttävät paljon juuri niitä kirjallisuuden käsittelytapoja, joiden he ovat myös arvioineet kasvattaneen lukuintoa merkittävästi (kirjavinkkaus, lukudiplomi ja lukutoukka, lukupuu tmv.). Opettaja ei kuitenkaan voi tietää, kuinka paljon kirjallisuuden käsittelytapa, jota hän ei ole kokeillut, kasvattaisi lukuintoa. On siis vaikea tietää, ovatko opettajat valinneet kirjallisuuden käsittelytavoiksi tarkoituksella juuri ne tavat, joiden he ovat kokemuksen kautta havainneet kasvattavan lukuintoa, vai käyttävätkö he hyväksi kokemiaan käsittelytapoja ja arvioivat niiden myös kasvattavan lukuintoa.

OTT: ***Luokanopettajien kokema tuen tarve kirjallisuuden opetuksessa. Lukuklaani-hankkeen tutkimustuloksia*** (Raatikainen 2018)

Tutkielma valottaa luokanopettajien näkemyksiä siitä, mitkä asiat ovat kirjallisuuden opettamisessa ja lukemisen edistämisessä tärkeitä, sekä sitä, millaista tukea he omaan kirjallisuuden opetukseensa kaipaavat. Tuen tarpeiden pohjalta voidaan esittää erilaisia ehdotuksia kirjallisuuden opettamisen ja lukemisen edistämisen tueksi. Ehdotukset vaihtelevat konkreettisista ja kohtuullisen helposti toteutettavista valmiista tehtäväpaketeista, käsittelyideoista ja kirjalistoista aina laajempiin opetussuunnitelmaa tai yhteiskuntaa läpäiseviä asenteita koskeviin muutoksiin.

Toiveet opetussuunnitelmamuutoksista tai esimerkiksi Opetushallituksen kustantamista koulutuksista suunnataan yhteiskunnallisille instituutioille. Opettajien toiveiden pohjalta voidaan kehittää myös kirjastojen ja kirjakustantamojen toimintaa. Jotkut opettajat kuitenkin näkevät eniten mahdollisuuksia ruohonjuuritason toiminnassa ja toivovat kiinnostuneiden kollegoiden verkkoa, jossa kokemuksia, innostusta tai kirjallisuuden käsittelyn monipuolisia tapoja levitettäisiin.

2.2.6 OMA LUKUHARRASTUS

OTT: *Alakoulun opettajien lukutottumukset. Alakoulun opettajien lukuharrastus ja sen suhde kirjallisuuden opetukseen* (Arjaranta 2018)

Tutkielmassa selvitetään, kuinka paljon ja mitä teoksia opettajat lukevat ja sitä, miten opettajan omat lukutottumukset korreloivat kirjallisuuden opetuksen kanssa. Taustalla on ajatus siitä, että opettajan on tunnettava kirjallisuutta laajasti kyetäkseen vinkkaamaan kirjoja ja tutustuttamaan oppilaansa kirjallisuuteen ja toisaalta se, että lukeva aikuinen toimii mallina lapselle.

Kyselyvastausten perusteella voidaan jakaa opettajat lukemista harrastaviin opettajiin ja vähän lukeviin opettajiin. Noin neljännes vastaajista oli vähän lukevia, eli he lukivat 0–5 kirjaa vuodessa, loput lukivat vuodessa kuusi kirjaa tai enemmän. Selkeästi suurin osa vastaajista (581/778) kertoi lukeneensa viimeksi romaanin. Tietokirjoja oli luettu toiseksi eniten (104/778) ja vähiten runoteoksia, novellikokoelmia sekä näytelmiä. Vastaajista vain noin kymmenesosa kertoi kuuluvansa lukupiiriin.

Vähän lukevien opettajien opetuksessa luetaan vähemmän kuin lukemista harrastavien. Lukemista harrastavista opettajista 24 % kertoi luettavansa kirjaa päivittäin, vähän lukevista joka kymmenes. Ero on muutenkin luettamisen taajuudessa merkitsevä. Lukupiiriin kuuluvista 74 % käyttää lukupiiriä opetuksessaan, mutta sellaiseen kuulumattomistakin 52 %. Lukupiiri on siis kyselyn perusteella suhteellisen suosittu ja vakiintunut opetusmenetelmä omasta lukupiiriharrastuksesta riippumatta.

2.2.7 KOULUVIERAILUT

Pro gradu: *Oppilaan lukumotivaatio 3. luokalla: Lukupiiri-intervention vaikutus lukumotivaatioon* (Ketamo & Lindfelt 2019)

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää 3.-luokkalaisten oppilaiden (N = 54) lukumotivaatiota, lukumotivaation ja lukutaidon yhteyttä sekä lukupiiri-intervention vaikutusta oppilaan lukumotivaatioon. Lisäksi tutkimusongelmien tarkastelussa huomioitiin mahdolliset sukupuolten väliset erot. Tutkimuksessa lukumotivaatiolla tarkoitetaan oppilaan sisäistä ja ulkoista lukumotivaatiota. Lisäksi oppilaan lukumotivaatiota tarkastellaan siihen yhteydessä olevien tekijöiden, joita ovat sosiaalinen lukeminen, lukijaminäkuva sekä lukuasenne, kautta.

Lukupiiri-interventio kesti kolme viikkoa ja sisälsi pienryhmämuotoista lukupiirityöskentelyä. Lukuklaani-hankkeen mukaisesti jokainen oppilas luki yhden kaunokirjallisen teoksen lukupiirityöskentelyn aikana. Lukumotivaatiota mitattiin kyselylomakkeella ennen interventiota, heti intervention jälkeen sekä kuukauden kuluttua intervention päättymisestä. Lisäksi oppilaat suorittivat lukutaitotestin ennen intervention toteuttamista. Tutkimusaineiston tarkastelu toteutettiin määrällisesti, ja tulokset analysoitiin tilastollisesti.

Ennen interventiota lukumotivaatioltaan innokkaat, neutraalit ja vastahakoiset lukijat erosivat toisistaan sosiaalisessa lukemisessa, lukijaminäkuvassa sekä lukuasenteessa. Tyttöjen sisäinen lukumotivaatio ja lukuasenne olivat parempia kuin poikien. Lisäksi lukijaminäkuva oli positiivisessa yhteydessä ja ulkoinen lukumotivaatio puolestaan negatiivisessa yhteydessä oppilaan lukutaitoon. Intervention aikana oppilaiden lukijaminäkuva parani ja ulkoinen lukumotivaatio puolestaan heikkeni. Sukupuolella ja lukutaidolla ei ollut yhdysvaikutusta oppilaiden lukumotivaatioon. Lisäksi interventio näytti vaikuttavan jonkin verran eri tavoin lukumotivaatioltaan eri tasoisiin lukijoihin.

Erityisesti lukumotivaatioltaan vastahakoiset lukijat näyttivät hyötynvän interventiosta parhaiten. Kaiken kaikkiaan saadut tulokset tukivat osittain aiempien tutkimusten tuloksia. Pienen otoskoon ja oppilaiden ikätason vuoksi tilastollisesti merkitsevät tulokset jäivät kuitenkin melko vähäisiksi. Tästä huolimatta tulokset antavat lupaavaa näyttöä lukupiirityöskentelyn myönteisistä vaikutuksista 3.-luokkalaisten lukumotivaatioon.

Pro gradu: ***"Kivaa kavereiden kanssa" Oppilaiden ajatuksia lukupiiristä ja lukemisesta Lukuklaanin Narrit-lukupiirissä*** (Ylämäki 2019)

Tutkimuksen kohteena oli 37 viides- ja kuudesluokkalaista, jotka osallistuivat vuonna 2019 kolmen viikon ajan Lukuklaanin Narrit-lukupiiriin. Aineistoa kerättiin lukupiirin alussa ja lopussa sähköisellä kyselylomakkeella, joissa selvitettiin oppilaiden lukutottumuksia ja ajatuksia lukupiirin eri osa-alueista. Lisäksi 12 oppilasta haastateltiin kolmessa neljän oppilaan ryhmässä. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.

Tutkimuksessa selvisi, että tutkitut oppilaat suhtautuivat lukupiiriin ja lukemiseen jo tutkimuksen alussa hyvin myönteisesti. Pääosin oppilaat pitivät lukupiirin ryhmätyöstä ja siitä, että he saivat itse valita, mitä lukevat. Ryhmä ja kirjavalinnat auttoivat oppilaita motivoitumaan lukupiirissä lukemisesta. Lukupiiriä haluttiin käyttää myös jatkossa, kun koulussa luetaan kirjoja, koska siinä sai keskustella muiden kanssa, ja lukupiiriä pidettiin kivana työtapana. Tämän tutkimuksen perusteella lukupiiri voi motivoida oppilaita lukemaan, mikäli kirjavalinnat ovat onnistuneita ja ryhmätyöskentely sujuu hyvin.

Pro gradu: ***"Lukisin varmaan enemmän jos löytäisin kiinnostavia kirjoja": 5.- ja 6.-luokkalaisten vähän lukevien poikien ajatuksia lukemisesta ja kirjallisuudenopetuksen työtavoista*** (Linnanmäki 2019)

Tutkimuksessa haastateltiin yhteensä kahdeksaa 5.- ja 6.-luokkalaista poikaa, jotka identifioituivat vähän lukeviksi pojiksi. Aineistona käytettiin lisäksi myös Lukuklaani-aineistoa. Haastatteluja ja Lukuklaanin kyselyaineistoa analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla teemoitellen. Tuloksia verrattiin tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen.

Poikien suhtautuminen lukemiseen oli pääosin positiivista, mutta siinä oli havaittavissa ristiriitaisuuksia. Pojat kuvasivat lukemista tylsäksi, vaikka jokainen kertoi joskus lukeneensa kiinnostavaa kirjaa. Luettavan kiinnostavuudella oli suuri merkitys: kiinnostavan kirjan lukeminen oli pojista mukavaa, mutta tylsää kirjaa ei jaksaisi lukea. Myös yhteisöllisyys nousi merkittäväksi tekijäksi. Poikia motivoi, kun saa keskustella toisten kanssa luetusta. Sosiaalista ja yhteisöllistä lukemista kannattaa suosia koulussa, esimerkiksi lukupiirien muodossa. Huoli pojista ei ole täysin aiheeton, sillä muut aktiviteetit, kuten videopelit, menevät usein lukemisen edelle. On kuitenkin positiivista, että poikien suhde lukemiseen on varsin myönteinen, ja he lukevat mielellään kiinnostavia kirjoja.

Pro gradu: ***Opettaja lukumotivaation edistäjänä alakoulussa. Tapaustutkimus neljänneltä luokalta*** (Laukkanen 2019)

Tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena osana Lukuklaani-hanketta. Tutkittavaksi valittiin yksi neljännen luokan luokanopettaja. Tutkittava valittiin sillä perusteella, että hän on kokenut, pitää lukemista tärkeänä, on lukemaan motivoimisesta kiinnostunut ja pyrkii motivoimaan oppilaita lukemaan erilaisin keinoin. Aineisto koostui luokanopettajan haastattelusta, hänen oppituntiansa havainnoimisesta ja siitä kirjoitetusta havainnointipäiväkirjasta ja kouluympäristöstä otetuista valokuvista. Aineisto kerättiin kahden havainnointipäivän aikana kevätlukukaudella 2019. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä, ja teoreettisena viitekehyksenä käytettiin motivaation tutkimuksia ja itsemääräämisteoriaa.

Tutkimus osoitti, että tutkittava luokanopettaja käytti lukumotivaatiota edistääkseen monipuolisia menetelmiä, jotka tukivat itsemääräämisteoriassa esitettyjä ihmisen psykologisia perustarpeita. Lukeminen oli monin tavoin esillä kouluympäristössä. Lukuklaanilta saadut kirjat olivat oppilaiden lainattavissa, ja opettajat olivat tehneet yhdessä kirjoihin liittyvää tehtävämateriaalia. Lukuklaanin lukupiiriopasta opettaja oli hyödyntänyt soveltaen. Tutkimuksen perusteella luokanopettaja voi edistää oppilaiden lukumotivaatiota monin eri menetelmin, kuten näyttämällä lukijan mallia, tukemalla oppilaiden lukutaidon kehitystä, tarjoamalla valinnan mahdollisuuksia ja käyttämällä vuorovaikutteisia työtapoja.

2.3 JULKAISUT

Grünthal, Satu; Hiidenmaa, Pirjo; Routarinne, Sara; Satokangas, Henri & Tainio, Liisa (2019) "Alakoulun kirjallisuuskasvatusta kartoittamassa: Lukuklaanin opettajakyselyn tuloksia". Teoksessa Matti Rautiainen ja Mirja Tarnanen (toim.) *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin* s. 161–181. Ainedidaktisen tutkimusseuran julkaisuja 15. Jyväskylän yliopisto: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura. [\[linkki\]](#)

Satokangas, Henri; Grünthal, Satu; Routarinne, Sara & Tainio, Liisa (2019) "Tietokirjoja lukemaan! Tietokirjallisuus lukutaidon kehittäjänä Lukuklaani-hankkeessa". Teoksessa Helena Ruuska (toim.) *Tutkimuskohteena tietokirja. Hiidenmaan juhlakirja* s. 169–181. Kieli 19. Helsinki: Helsingin yliopiston Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto. [\[linkki\]](#)

Tainio, Liisa; Grünthal, Satu; Routarinne, Sara; Satokangas, Henri & Hiidenmaa, Pirjo (2019) "Primary school pupils' literary landscapes: What do Finnish and Swedish speaking pupils read at school?" Teoksessa H. Höglund, S. Jusslin, M. Ståhl, & A. Westerlund (toim.) *Genom texter och världar. Svenska och litteratur med didaktisk inriktning – festskrift till Ria Heilä-Ylikallio* s. 217–233. Turku: Åbo Akademi University Press. [\[linkki\]](#)

2.3.1 PRO GRADU -TUTKIELMAT

- Juntunen, Katja (2019) *Lukuintoa etsimässä. Yksilötyöskentelystä yhteistoiminnallisuuteen. Kirjallisuudenopetuksen työtapoja 3. –6. luokilla ja opettajien arvioita työtavoista.* Pro gradu. Turun yliopisto.
- Ketamo, Erika & Lindfelt, Heidi (2019) *Oppilaan lukumotivaatio 3. luokalla: Lukupiiri-intervention vaikutus lukumotivaatioon.* Pro gradu. Turun yliopisto.
- Laukkanen, Annika (2019) *Opettaja lukumotivaation edistäjänä alakoulussa. Tapaustutkimus neljänneltä luokalta.* Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Linnanmäki, Eveliina (2019) "Lukisin varmaan enemmän jos löytäisin kiinnostavia kirjoja": 5.- ja 6.-luokkalaisten vähän lukevien poikien ajatuksia lukemisesta ja kirjallisuudenopetuksen työtavoista. Pro gradu. Helsingin yliopisto. [\[linkki\]](#)
- Mäkikokko, Mira (2019) *Opettajan ääneen lukeminen osana alakoulun kirjallisuuden opetusta Lukuklaani-aineistossa.* Pro gradu. Helsingin yliopisto. [\[linkki\]](#)
- Torvinen, Tiia (2019) *Hyviä ideoita ja tapoja alakoulun kirjallisuuskasvatuksessa – Opettajien näkemyksiä Lukuklaani-hankkeen tutkimuskyselyssä.* Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Tuominen, Lotta (2018) *Alakoulun opettajien työssään hyödyntämät oppimateriaalit Lukuklaanihankkeen aineistossa.* Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Ylämäki, Laura (2019) "Kivaa kavereiden kanssa" *Oppilaiden ajatuksia lukupiiristä ja lukemisesta Lukuklaanin Narrit-lukupiirissä.* Pro gradu. Helsingin yliopisto. [\[linkki\]](#)

2.3.2 KANDIDAATIN TUTKIELMAT

- Meriläinen, Elina (2018) *Mars lukemaan! Opettajien lukemaan innostamisen keinoja Lukuklaani-hankkeen aineistossa.* Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tuominen, Lotta (2018) *Luokanopettajien työssään hyödyntämät oppimateriaalit Lukuklaaniaineistossa.* Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.

2.3.3 OTT-TYÖT

- Arjaranta, Kirsi (2018) *Alakoulun opettajien lukutottumukset. Alakoulun opettajien lukuharrastus ja sen suhde kirjallisuuden opetukseen*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Autio, Siiri (2018) *Alakoulussa kokonaisena luettavien kirjojen variaatio*. Opettaja työnsä tutkijana seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Harju, Juhana (2018) *Erilaisten lukutapojen käyttö alakoulun kirjallisuudenopetuksessa Lukuklaaniaineistossa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Järveläinen, Liisi (2018) *Kirjallisuuden käsittelytapoja alakoulun S2-oppilaiden kanssa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Laitinen, Kaisa (2018) *Katsaus alakoulun luokanopettajien kirjallisuuden käsittelytapoihin Lukuklaanihakkeen kyselytutkimuksen valossa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Laukkanen, Netta (2018) *Lukemisen sekä kirjallisuuden käsittelyn ja käyttämisen työtavat alakoulussa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Levander, Minttu-Maria (2018) *"Ei ollu motii..." Kokonaisen kirjan käsittelyn ongelmia peruskoulun luokilla 1–6*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Manninen, Raija (2018) *Tekstilajien käyttäminen opetuksessa Lukuklaani-aineiston valossa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Miettinen, Iina (2018) *Lukudiplomien käyttö alakoulussa Lukuklaani-aineistossa*. Opettaja työnsä tutkijana seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Raatikainen, Hanna (2018) *Luokanopettajien kokema tuen tarve kirjallisuuden opetuksessa. Lukuklaanihakkeen tutkimustuloksia*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Reinikainen, Johanna (2018) *Suosittu kirjallisuuden käsittelytavat ja niiden vaikutus lukuinnon kasvuun*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Rissanen, Selma (2018) *Lukupiirit alakoulujen kirjallisuudenopetuksessa*. Opettaja työnsä tutkijana seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Ruuttunen, Kea (2018) *Päähenkilöt ja muut suosiotekijät alakoululaisten suosimissa teoksissa. Lukuklaanihakkeen tuloksia*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Saarikivi, Maria (2018) *Viimeksi luettujen kirjojen tarkastelua alakoulun eri luokka-asteilla*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Saariakso, Nina (2018) *Draaman hyödyntäminen ala-asteen kirjallisuudenopetuksessa Lukuklaaniaineiston valossa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Torvinen, Tiia & Vartiainen, Vilma (2018) *Kirjallisuuden käyttö eri oppiaineissa alakoulussa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tukiainen, Jemina (2018) *"Lukeminen on niin hidasta ja työlästä". Opettajien Lukuklaani-kyselyssä raportoidut syyt sille, etteivät oppilaat lue heille luettavaksi annettua kirjaa*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Vainio, Petra (2018) *Kaunokirjallisuuden valintatavat alakouluissa. Lukuklaani-kyselyn tuloksia*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Vierula, Suvi (2018) *Alakoulun opettajien kirjastopalvelujen käyttöä rajoittavia tekijöitä*. Opettaja työnsä tutkijana -seminaarin tutkielma. Helsingin yliopisto.

2.3.4 MUUT JULKAISUT

- Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) ”Lukuklaani innostaa lukemaan yhdessä”. *Luokanopettaja* 3/2019, s. 20. Suomen Luokanopettajat ry. [\[linkki\]](#)
- Kalaja, Krista (2018) Koululaisten vähäinen lukeminen huolestuttaa – Lukuklaani etsii keinoja lukuinnon löytymiseen” Julkaistu *Turun yliopiston verkkosivuilla* 23.11.2018. [\[linkki\]](#)
- Peltonen, Mari (2018) ”Pelkkää kirjavarastoa ei oikein voi nimittää kirjastoksi” - Lukuklaani haluaa lisätä lasten lukuintoa. Hiidenmaan ja Tainion haastattelu. *Julkaistu Helsingin yliopiston verkkosivuilla* 19.6.2018. [\[linkki\]](#)
- Satokangas, Henri (2018) ”Lukuklaani-tutkimus kartoittaa alakoulujen lukemista”. *Virke* 2/2018. Äidinkielen opettajain liitto ry.
- Satokangas, Henri (2019) *Suomenkielisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kokonaiskartoitus*. Lukuklaani-tutkimus. Suomen Kulttuurirahasto. Helsingin ja Turun yliopistot. [\[linkki\]](#)

3 YLÄKOULUT

Yläkoulujen osio alkoi 2019 keväällä alkukartoituksen suunnittelulla. Alkukartoituskysely lähetettiin Suomen ylä- ja yhtenäiskoulujen kaikille aineenopettajille huhtikuun lopulla 2019. Erilliset suomen- ja ruotsinkieliset Webropol-kyselylomakkeet jakautuivat kahteen osaan, joista toinen äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille ja toinen muille aineenopettajille. Tilastotieteilijä Linnea Sinkkilä toteutti kyselyn teknisen puolen kuten alakoulujen osuudessakin sekä koosti vastausdatan tutkimusryhmälle.

Alkukartoitukseen saatiin yhteensä 1018 vastausta. Alustavat tulokset esiteltiin tutkimusryhmälle syyskuun 2019 alussa. Tämän jälkeen tutkimusosio on osallistunut äidinkielenopettajien Lukuklaani-koulutuksiin, sekä tiedottanut alustavista tuloksista eri aineiden opettajille. Tavoitteena on ollut, että tietoa alkukartoituksesta olisi opettajilla jo nyt, kun hanke on vielä käynnissä ja yläkoulujen kirjapaketit löytäneet tiensä luokkahuoneisiin.

Vuoden 2019 loppuun mennessä yläkoulujen osuudesta on aikataulun mukaisesti raportoitavissa vasta alustavia tuloksia. Aineiston tarkempi analyysi on parhaillaan käynnissä. Tekeillä on tähän mennessä neljä artikkelijulkaisua ja kolme gradua. Opettaja työnsä tutkijana -seminaari (OTT-työt) sekä kandidaatin tutkielmien seminaari käynnistyvät tulevana keväänä 2020.

3.1 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA: ÄIDINKIELEN JA KIRJALLISUUDEN OPETTAJAT

Äidinkielen ja kirjallisuuden (ja suomi toisena kielenä ja kirjallisuuden) opettajien kysely koostui 54 kysymyksestä, ja vastasi sisällöltään pitkälti alakoulujen alkukartoituskyselyä. Kysymyksillä selvitettiin siis kirjastopalveluiden käyttöä, luettavien kirjojen variaatiota ja lukutapoja sekä luetun työstämistä äidinkielen opetuksessa. Lisäksi opettajien omaa lukuharrastusta kartoitettiin lyhyesti. Vastauksia saatiin yhteensä 407, joista 370 suomenkieliseen kyselyyn ja 37 ruotsinkieliseen kyselyyn. Esiteltävä kooste prosentuaalisista jakaumista koskee sekä suomen- että ruotsinkielisiä vastaajia.

3.1.1 VASTAAJAT

Kieli:

	%
Suomi	90,9
Ruotsi	9,1

n = 407

Oletko:

	%
Nainen	90,4
Mies	7,6
Muu	0,0
En halua vastata	1,7

n = 407

Oletko:

	%
Äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettaja*	70,3
Vain suomi toisena kielenä -opettaja**	1,0
Ämneslärare i svenska och litteratur***	5,4
Ämneslärare endast i svenska som andraspråk och litteratur****	0,5
Muu aineenopettaja	5,7
Erityisopettaja	11,3
Muu	5,9

n = 407

*Vain suomenkieliset vastaajat **Vain suomenkieliset vastaajat ***Vain ruotsinkieliset vastaajat

****Vain ruotsinkieliset vastaajat

Mikä on pedagoginen koulutuksesi?

	%
Aineenopettajan pätevyys	79,9
Luokan- ja aineenopettajan pätevyys	10,1
Muu pedagoginen koulutus	8,1
Tutkinto opetettavasta aineesta mutta ei pedagogista pätevyyttä	0,5
Ei tutkintoa opetettavasta aineesta eikä pedagogista pätevyyttä	1,5

n = 407

Kuinka pitkään olet toiminut opettajana?

	%
Alle vuoden	1,5
1–5 vuotta	11,5
6–10 vuotta	16,7
Yli 11 vuotta	70,3

n = 407

Arvioi suomea/ruotsia* toisena kielenä puhuvien osuus kaikista yläkoulussa opettamistasi oppilaista:

	%, suomi toisena kielenä	%, ruotsi toisena kielenä
0 %	21,4	18,9
1–25 %	70,5	64,9
26–50 %	2,2	2,7
51–75 %	1,6	5,4
76–100 %	4,3	8,1

n = 407

*Ruotsinkielisillä vastaajilla kysymys koski ruotsia toisena kielenä, suomenkielisillä suomea toisena kielenä.

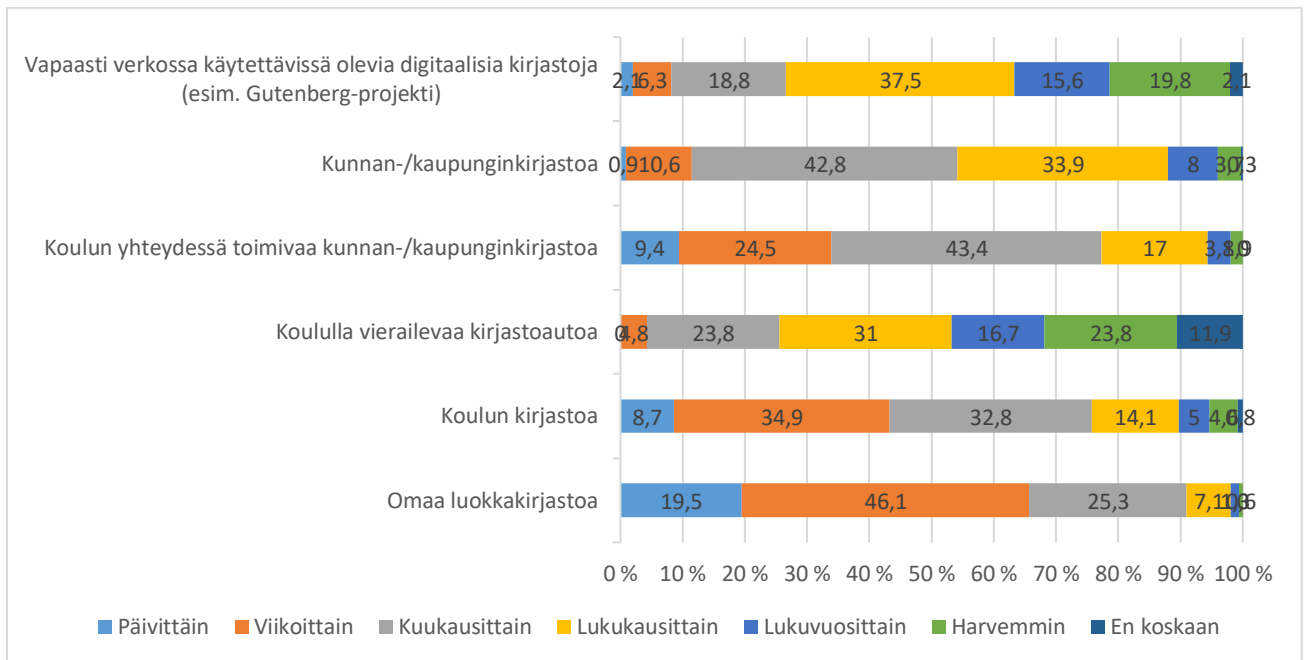
3.1.2 KIRJASTOPALVELUT

Mitä seuraavista kirjastopalveluista sinun on mahdollista käyttää opetuksessa tai opetuksen valmistelussa?

	%
Omaa luokkakirjastoa	37,8
Koulun kirjastoa	59,8
Koululla vierailevaa kirjastoautoa	11,5
Koulun yhteydessä toimivaa kunnan-/kaupunginkirjastoa	13
Kunnan-/kaupunginkirjastoa	85,7
Vapaasti verkossa käytettävissä olevia digitaalisia kirjastoja (esim. Gutenberg-projekti)	24,1
Muuta	9,6
Ei mitään näistä	0,2

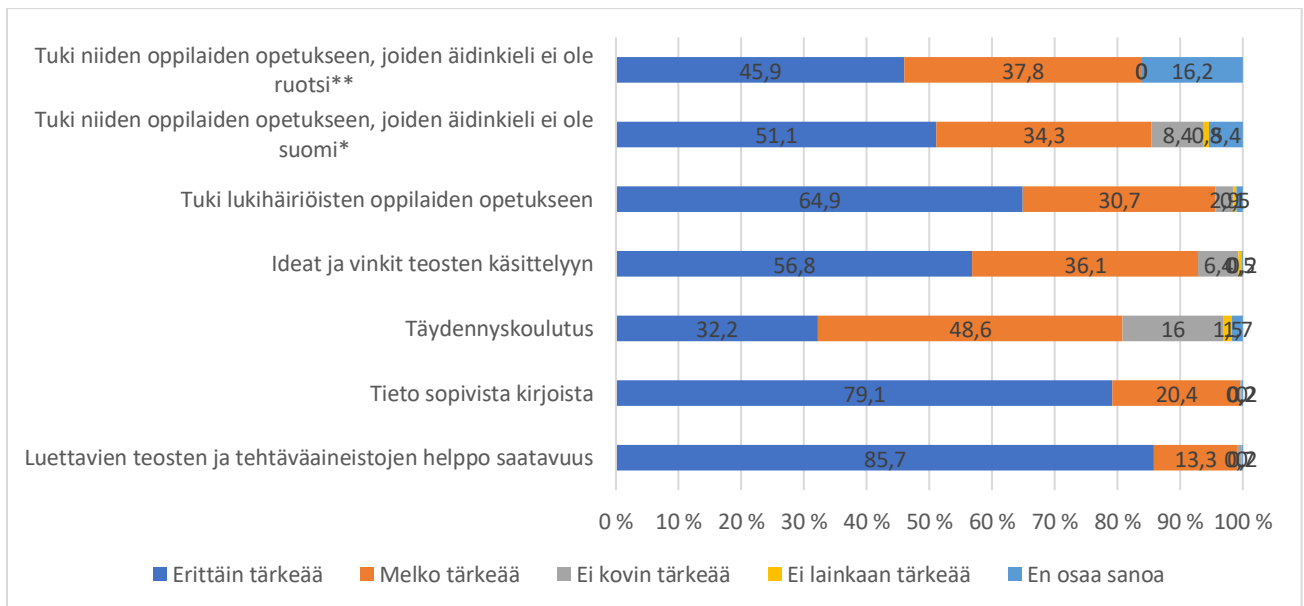
n = 407

Kuinka usein käytät näitä kirjastopalveluja opetuksessa tai sen valmistelussa?

n = 405

Miten tärkeinä pidät seuraavia asioita kirjallisuuden opettamisessa, kirjojen käsittelyssä ja lukemisen edistämisessä?

n = 407

*Vain suomenkieliset vastaajat **Vain ruotsinkieliset vastaajat

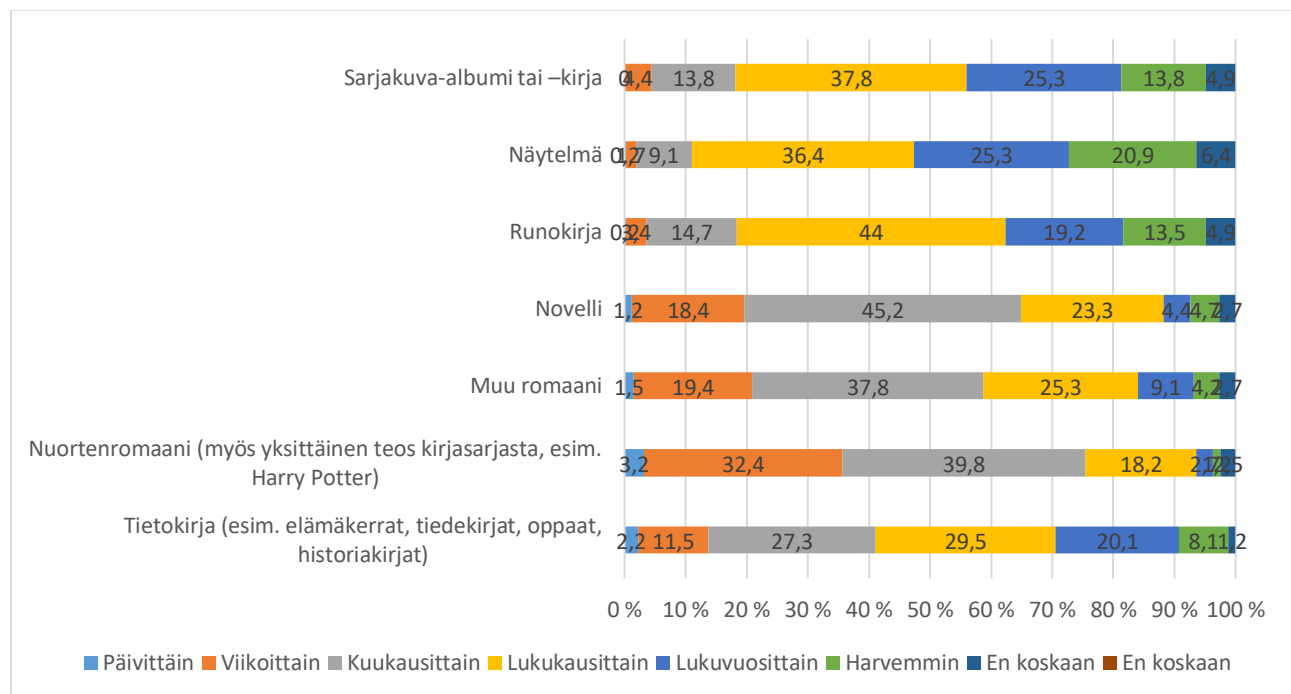
Kooste alaluvusta 3.1.2

Vaikka enemmistöllä (85,7 %) on mahdollisuus käyttää kunnan- tai kaupunginkirjastoa, sitä hyödynnetään harvemmin kuin koulu- tai luokkakirjastoja. Kunnan- tai kaupunginkirjastoa vähintään kuukausittain käyttää hieman yli puolet opettajista, mutta mikäli luokkakirjastoon on mahdollisuus, sitä käyttää jopa viikoittain noin 65 % opettajista. Koulun kirjastoakin käytetään selkeästi enemmän kuin kaupunginkirjastoa (75 % kuukausittain). Luokka- ja koulukirjastojen puutteet ja kunnan- tai kaupunginkirjastojen hyödyntämisen ongelmat, kuten pitkät välimatkat, nousevat avovastauksissa esiin.

Opettajat pitävät kaikkein tärkeimpänä opetuksessaan luettavien teosten ja tehtäväaineistojen helppoa saatavuutta. Toiseksi tärkeintä on tieto sopivista kirjoista. Tämä alleviivaa kirjastopalveluiden toimivuuden merkitystä kirjallisuuskasvatuksessa.

3.1.3 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA

Kuinka usein käytät seuraavia teoksia opetuksessasi?

n = 407

Mitä eri lukemisen tapoja opetusryhmälläsi/-ryhmilläsi on käytössä oppitunneilla?

	%
Jokainen oppilas lukee itseksensä tunnilla	95,8
Oppilaat lukevat ryhmissä	51,6
Oppilaat lukevat pareittain	44,5
Oppilaat lukevat vuorotellen koko luokalle	54,5
Opettaja lukee oppilaille	87
Luokassa kuunnellaan äänikirjaa	36,1
Muu tapa	5,2
Oppitunneilla ei lueta	0,7

n = 407

Kuinka monta kirjaa luetat keskimäärin kullakin luokka-asteella lukuvuoden aikana?

	%			
	0	1–2	3–5	5+
7. luokka				
Kaunokirjallisuus	5,7	28,0	57,5	8,8
Tietokirjallisuus	35,6	62,7	1,5	0,2
8. luokka				
Kaunokirjallisuus	5,9	23,1	62,7	8,4
Tietokirjallisuus	50,1	47,9	1,7	0,2
9. luokka				
Kaunokirjallisuus	5,7	28,5	59,2	6,6
Tietokirjallisuus	47,2	50,1	2,7	0,0

n = 407

Kooste alaluvusta 3.1.4

Eniten yläkoulussa luetaan kaunokirjallisuutta: useimmin nuortenromaaneja, seuraavina tulevat novellit ja muut romaanit. Myös tieto- ja runokirjoja sekä näytelmiä luetaan, mutta harvemmin. Suurin osa opettajista luettaa 3–5 kaunokirjaa vuodessa. Huomattavaa on, että puolet opettajista ei lueta yhtäkään tietokirjaa luokilla enää 8 ja 9.

Tyypillisin lukemisen tapa on, että oppilas lukee itseksensä tunnilla. 87 % vastaajista kertoo myös lukevansa itse oppilaille. Kolmanneksi tavallisinta on, että oppilaat lukevat vuorotellen koko luokalle. Tulosten mukaan alakouluissa käytetään monipuolisemmin eri lukemisen tapoja kuin yläkoulussa.

3.1.4 VIIMEKSI LUETTU KIRJA

Milloin viimeksi annoit oppilaille tehtäväksi lukea kokonaisen kirjan?

	%
Viimeisen viikon aikana	13,3
Viimeisen kuukauden aikana	62,9
Viimeisen lukukauden aikana	16,7
Viimeisen lukuvuoden aikana	2,0
Yli vuosi sitten	1,5
En ole koskaan antanut tehtäväksi lukea kokonaista kirjaa	3,7

n = 407

Lukivatko kaikki oppilaat kirjan?

	%
Kaikki lukivat kirjan	33,7
Osa oppilaista ei lukenut kirjaa	62,2
En osaa sanoa	4,1

n = 386

Miten luettava kirja valittiin?

	%
Opettaja valitsi saman kirjan koko luokalle	20,7
Opettaja valitsi yksilöille tai ryhmille kirjan	3,4
Oppilaat valitsivat opettajan antamista vaihtoehtoista	33,7
Oppilaat valitsivat täysin vapaasti	28,2
Lukudiplomin avulla	1,3
Muulla tavoin, miten?	12,7

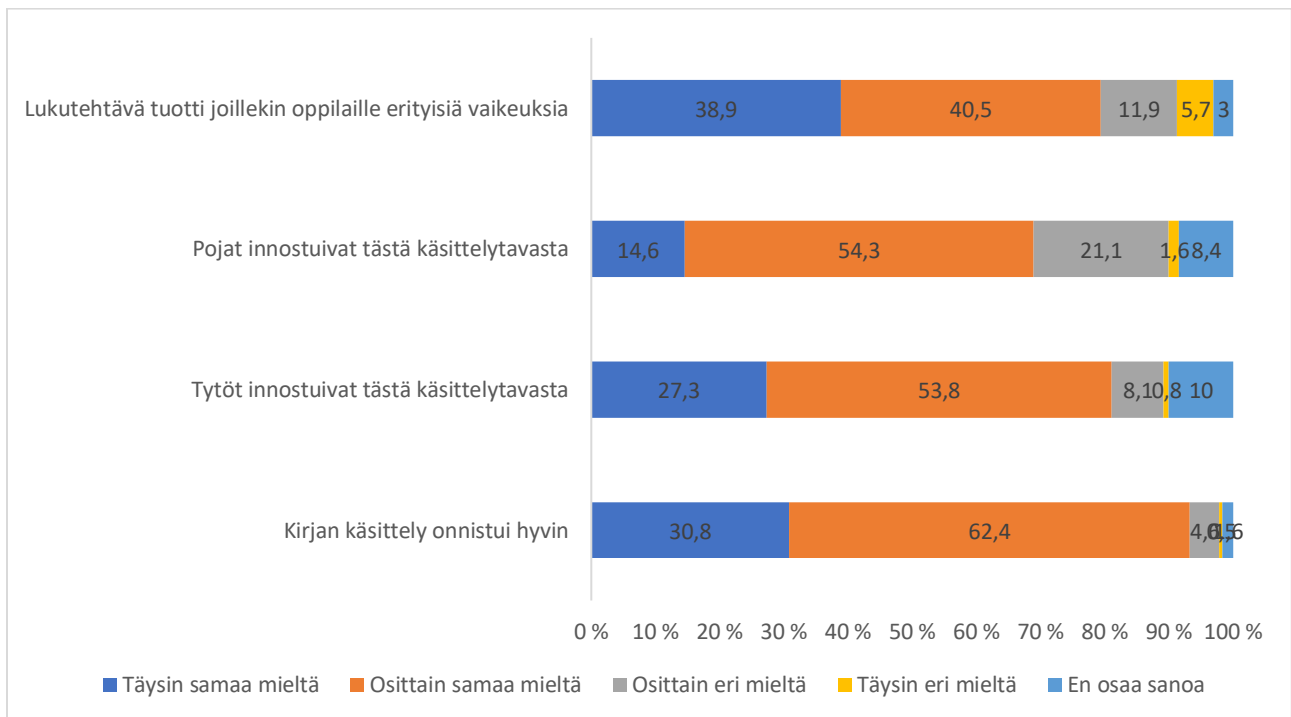
n = 386

Käsiteltiinkö luettua kirjaa/luettuja kirjoja oppitunnilla:

	%
Yksilöllisesti	30,8
Ryhmissä (esim. lukupiireissä)	20,1
Koko luokan kesken	29,1
Muulla tavoin	17,2
Emme käsitelleet kirjaa luokassa/oppitunnilla	2,8

n = 386

Arvioi lukutehtävän onnistumista:

n = 370

Kooste alaluvusta 3.1.4

Suurin osa opettajista (62,9 %) on antanut viimeisen kuukauden aikana tehtäväksi lukea kokonaisen kirjan. Oppilaat saavat tyypillisesti valita luettavan kirjan joko opettajan antamista vaihtoehdoista tai täysin vapaasti. Kuitenkin yli 60 prosenttia arvioi, että osa oppilaista ei lukenut kirjaa loppuun. Tyypillisiä syitä lukematta jättämiseen olivat opettajien mukaan motivaation puute ja pitkäjänteisen lukemisen ongelmat.

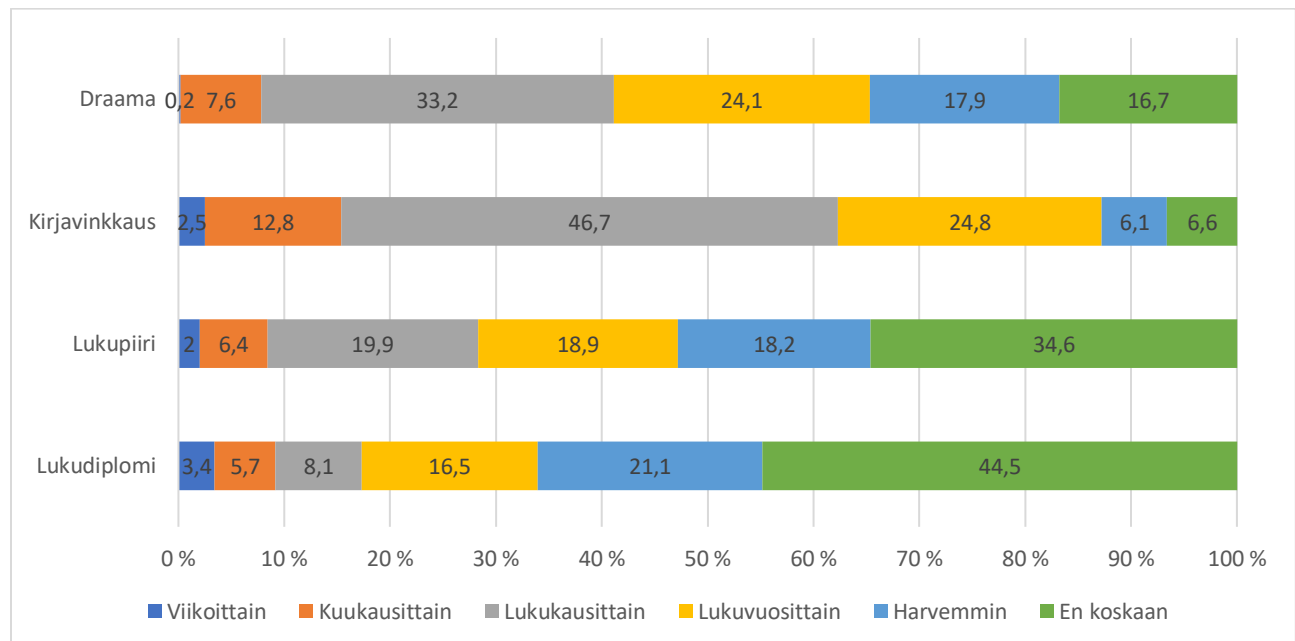
Tavallisinta on käsitellä luettua kirjaa yksilöllisillä tehtävillä (30,8 %), mutta lähes saman vastauksia saa myös käsittely koko luokan kanssa. Ryhmissä luettua käsiteli viidennes

vastaajista. Yksilötehtävistä käytetyin on kirja-arvio, ryhmätehtävistä keskustelu ja koko luokan kesken keskustelu opettajan johdolla. Todellisuudessa yksilöllisten käsittelytapojen osuus on tuntuvasti suurempi, sillä myös ”muissa tavoissa” mainitut käsittivät paljon yksilöllisiä menetelmiä. Lisäksi moni oli laskenut kirjasta pidettävän kokeen koko luokan kanssa käsittelyksi, vaikka kyse olisi yksilösuorituksesta. Ryhmissä luettua käsiteltiin vielä vähemmän kuin alakoulussa.

9/10 opettajasta on sitä mieltä, että kirjan käsittely onnistui hyvin. Toisaalta 8/10 arvioi lukutehtävän tuottaneen erityisiä vaikeuksia joillekin oppilaille. Käsittelytapa näyttäisi innostaneen hieman enemmän tyttöjä kuin poikia.

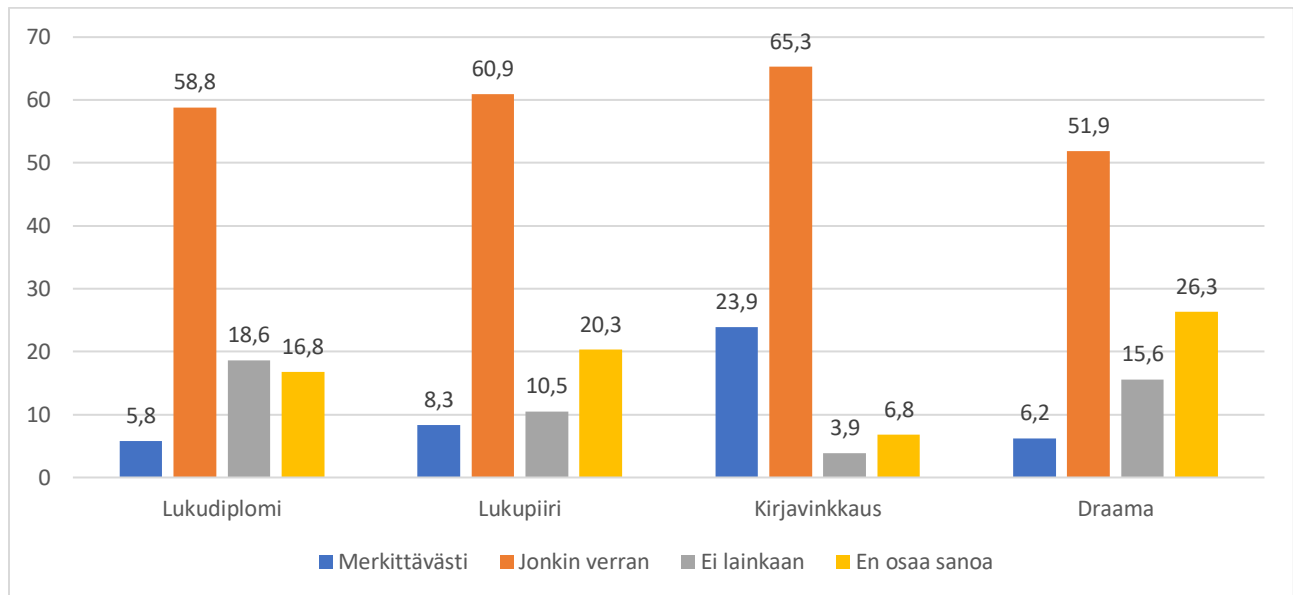
3.1.5 TYÖTAVAT

Kuinka paljon olet käyttänyt seuraavia työtapoja tämän lukuvuoden aikana?

n = 407

Arvioi, ovatko seuraavat käyttämäsi työtavat kasvattaneet oppilaiden lukuintoa:

n = 389

Kooste alaluvusta 3.1.5

Lukemiseen kannustavista työtavoista käytetyin ja myös innostavimmaksi arvioitu on kirjavinkkaus. Yhteistoiminnallisten menetelmien, draaman ja lukupiirin, suhteen arvioit innostavuudesta ovat epävarmempia; 26,3 % draamaa käyttäneistä ei osaa arvioida sen innostavuutta ja lukupiirinkin kohdalla samoin vastaa viidennes opettajista. Draamaa opetuksessaan hyödyntää edes lukukausittain alle puolet opettajista. Lukupiiriä ei ole koskaan käyttänyt yli kolmannes vastaajista. Vastausten perusteella lukudiplomi on näistä työtavoista yläkouluissa vähiten suosittu.

3.1.6 OMA LUKUHARRASTUS

Kuinka monta kirjaa keskimäärin luet vuodessa?

	%
0	0,0
1–5	6,6
6–10	23,1
11–25	36,4
26 tai enemmän	33,9

n = 407

Oliko viimeisin lukemasi kirja:

	%
Romaani	75,9
Novellikokoelma	1,2
Tietokirja (esim. elämäkerrat, tiedekirjat, oppaat, historiakirjat)	16,5
Näytelmä	0,2
Runoteos	1,2
Sarjakuvakirja	0,5
Muu	4,4

n = 407

Kooste alaluvusta 3.1.6

Jopa kolmannes äidinkielen opettajista lukee yli 26 kirjaa vuodessa. Suurin prosentuaalinen osuus lukee 11–25 kirjaa. Äidinkielen opettajat lukevat siis enemmän kuin alakoulun opettajat keskimäärin. Kuitenkin samoin kuin alakoulun tuloksissa, luetuissa kirjoissa painottuu voimakkaasti kaunokirjallisuus.

3.2 ALKUKARTOITUKSEN TULOKSIA: MUUT OPETTAJAT

Alkukartoituskysely muille aineiden opettajille koostui yhteensä 30 kysymyksestä. Tavoitteena oli selvittää, millainen on kirjallisuuden (ei oppikirjat) asema muiden aineiden opetuksessa. Kyselyssä kartoitettiin myös opettajien monialaista yhteistyötä kirjallisuuskasvatuksessa. Kyselyn loppuosa, jossa kysyttiin opettajien omasta lukuharrastuksesta, oli identtinen äidinkielen opettajien kyselyn kanssa. Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 611, joista 500 suomenkielisestä ja 111 ruotsinkielisestä kyselystä.

3.2.1 VASTAAJAT

Kieli:

	%
Suomi	81,8
Ruotsi	18,2

n = 611

Oletko:

	%
Nainen	74,6
Mies	23,4
Muu	0,2
En halua vastata	1,8

n = 611

Oletko:

	%
Aineenopettaja	94,1
Erityisopettaja	1,3
Muu	4,6

n = 611

Mikä on pedagoginen koulutuksesi?

	%
Aineenopettajan pätevyys	84,9
Luokan- ja aineenopettajan pätevyys	9,7
Muu pedagoginen koulutus, mikä?	3,4
Tutkinto opetettavasta aineesta mutta ei pedagogista pätevyyttä	1,6
Ei tutkintoa opetettavasta aineesta eikä pedagogista pätevyyttä	0,3

n = 611

Mitä aineita opetat tänä lukuvuonna?

	%
Englanti	8,0
Ruotsi*	4,0
Suomi**	1,7
Vieras kieli	4,0
Matematiikka	12,8
Biologia	4,1
Maantieto	4,4
Fysiikka	9,3
Kemia	9,3
Terveystieto	5,7

Uskonto tai ET	4,9
Historia	5,5
Yhteiskuntaoppi	5,0
Musiikki	1,5
Kuvataide	2,1
Käsityö	3,6
Kotitalous	4,1
Liikunta	3,4
Muu aine	6,5

n = 611

*Vastausvaihtoehto vain suomenkielisessä ** Vastausvaihtoehto vain ruotsinkielisessä

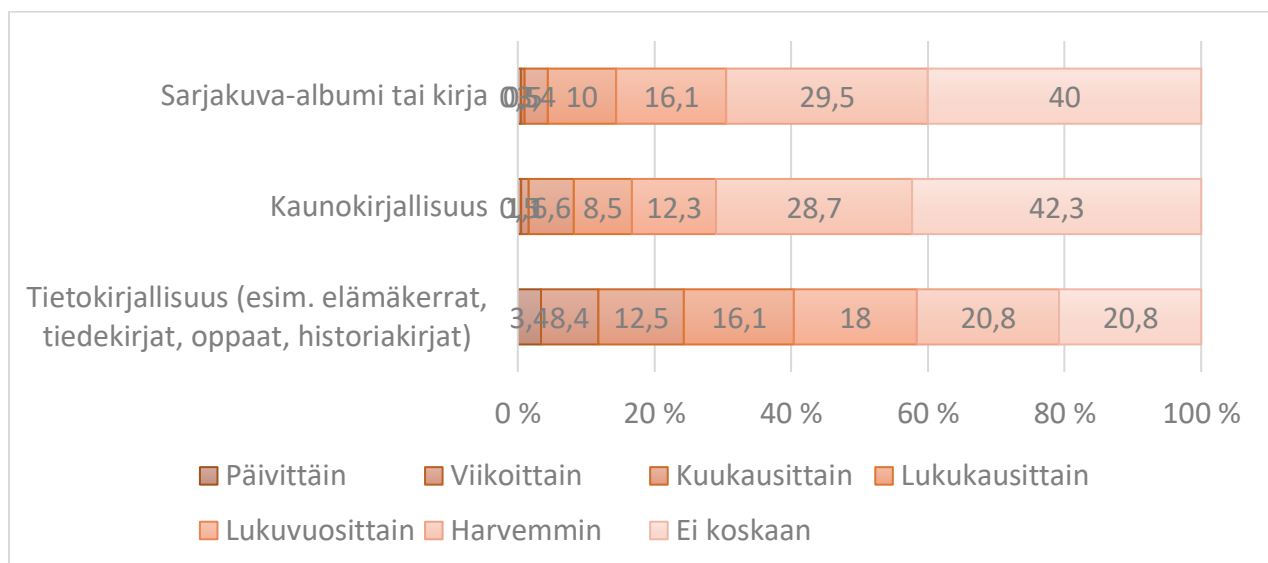
Kuinka pitkään olet toiminut opettajana?

	%
Alle vuoden	1,8
1–5 vuotta	14,9
6–10 vuotta	18,5
Yli 11 vuotta	64,8

n = 611

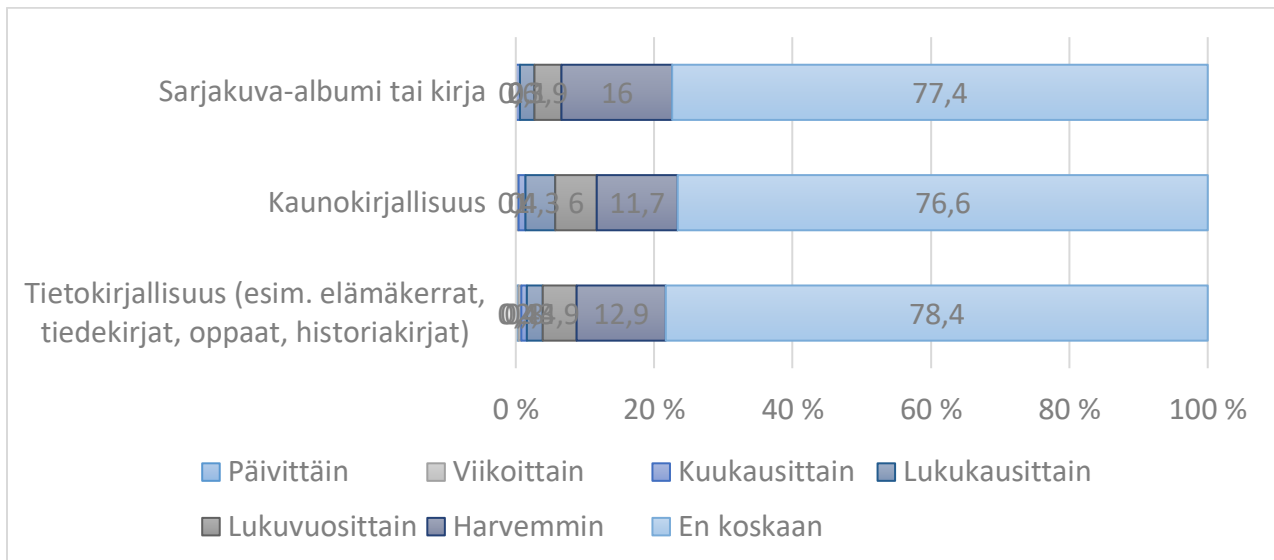
3.2.2 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ OPETUKSESSA

Kuinka usein oppitunneillasi käytetään kirjaa, joka kuuluu johonkin alla mainituista kategorioista?

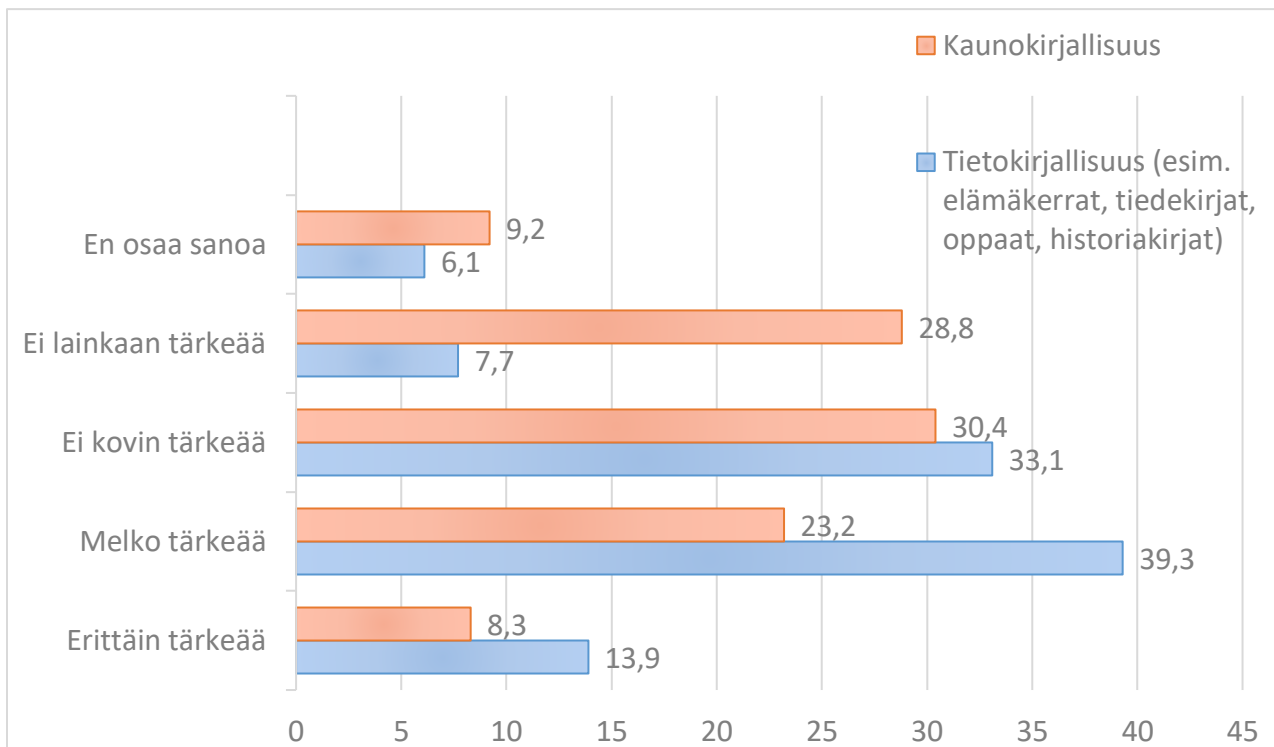
n = 610* *Yksi vastaaja hypännyt kysymyksen yli

Kuinka usein luetat kokonaisen kirjan osana opetustasi?

n = 513

Kuinka tärkeänä pidät kirjallisuutta oman oppiaineesi opetuksessa?

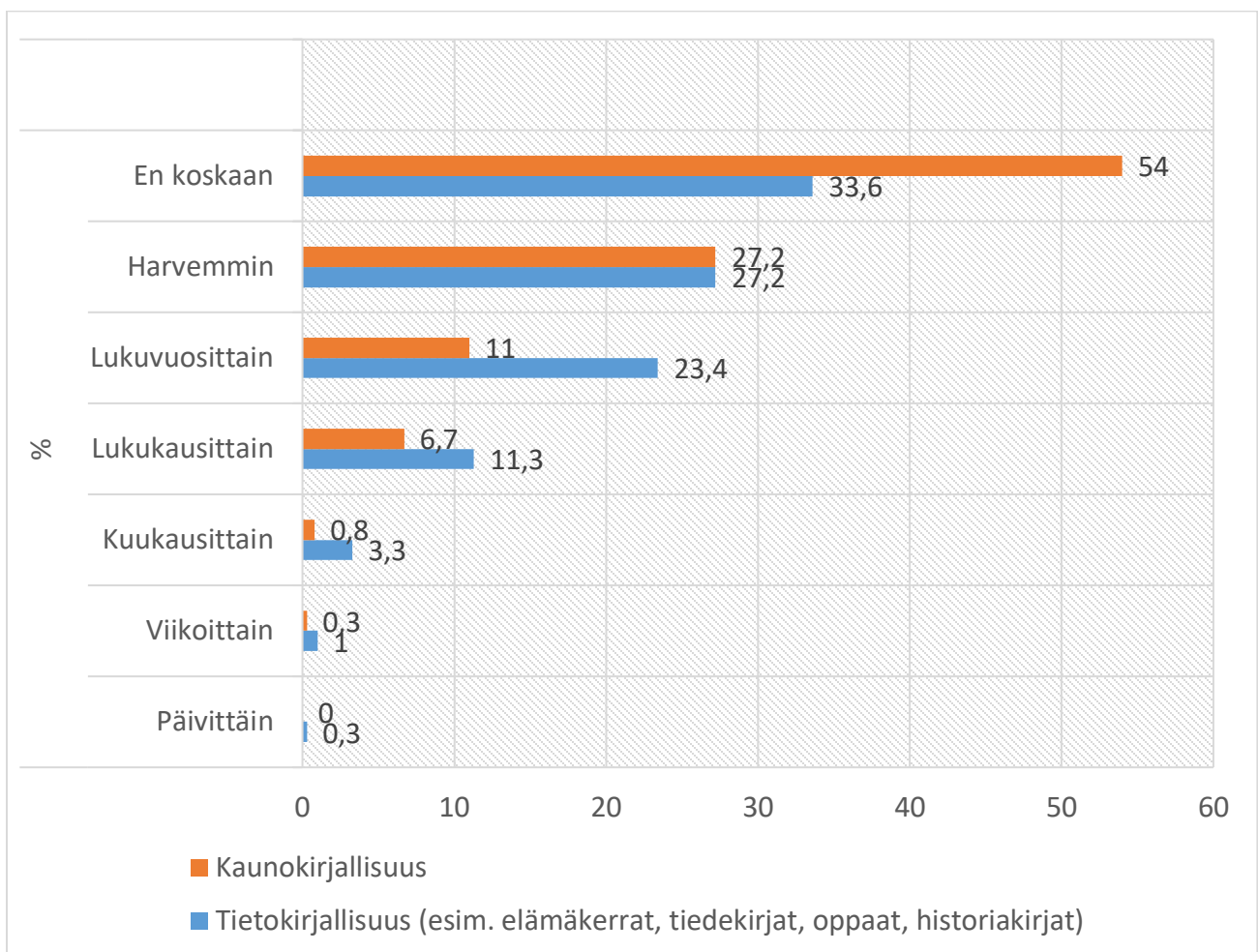
n = 611

Kooste alaluvusta 3.2.2

Kaunokirjallisuutta opetuksessaan edes lukuvuosittain käyttää alle kolmannes muiden aineiden opettajista. Kokonaisen kirjan luettaa vuodessa vain yksi kymmenestä opettajasta. Tietokirjallisuutta sekä käytetään enemmän (lukuvuosittain reilu puolet opettajista) että pidetään tärkeämpänä kuin kaunokirjallisuutta omassa oppiaineessa.

3.2.3 YHTEISTYÖ

Oletko käyttänyt kirjallisuutta osana monialaista oppimiskokonaisuutta?

n = 611

Teetkö yhteistyötä äidinkielen ja kirjallisuuden tai suomi/ruotsi* toisena kielenä -opettajien kanssa?

	%, suomenkieliset vastaajat	%, ruotsinkieliset vastaajat
Päivittäin	1,2	0,0
Viikoittain	5,8	4,5
Kuukausittain	10,2	7,2
Lukukausittain	18,4	12,6
Lukuvuosittain	21,4	32,4
Harvemmin	31,2	27,0
En koskaan	11,8	16,2

n = 611

*Ruotsinkielisillä vastaajilla kysymys koski ruotsia toisena kielenä, suomenkielisillä suomea toisena kielenä.

Kooste alaluvusta 3.2.3

Yli puolet opettajista ei ole koskaan käyttänyt kaunokirjallisuutta osana monialaista oppimiskokonaisuutta, tietokirjallisuutta käyttää edes vuosittain noin viidennes opettajista. Tulosten mukaan näyttää siltä, että kirjallisuus ei kuulu vahvasti monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin; vain noin joka kymmenes opettaja hyödyntää kirjallisuutta lukukausittain tai useammin.

Noin kolmannes suomenkielisistä vastaajista tekee lukukausittain tai useammin yhteistyötä äidinkielen opettajien kanssa ja harvemmin kuin lukuvuosittain tai ei koskaan yli 40 % opettajista. Ruotsinkielisten vastaajien mukaan yhteistyö on vielä satunnaisempaa; vain noin viidennes vastaa tekevänsä yhteistyötä lukukausittain tai useammin. Eriasia on vielä, tarkoitetaanko yhteistyöllä yleistä keskustelua opettajanhuoneessa vai konkreettisempaa yhteistyötä esimerkiksi yhdistetyin oppitunnein tai tehtäväsuorituksin.

3.2.4 OMA LUKUHARRASTUS

Kuinka monta kirjaa keskimäärin luet vuodessa?

	%
0	1,8
1–5	29,6
6–10	22,6
11–25	28,2
26 tai enemmän	17,8

n = 611

Oliko viimeisin lukemasi kirja:

	%
Romaani	61,8
Novellikokoelma	1,2
Tietokirja (esim. elämäkerrat, tiedekirjat, oppaat, historiakirjat)	31,0
Näytelmä	0,2
Runoteos	0,2
Sarjakuvakirja	0,2
Muu	5,5

n = 600

Kooste alaluvusta 3.2.4

Muiden aineenopettajien lukemisen määrä vuodessa jakautuu melko tasaisesti: vajaa kolmannes lukee 1–5 kirjaa vuodessa ja samoin vajaa kolmannes lukee 11–25 vuodessa. Hieman alle viidennes lukee yli 26 kirjaa vuodessa.

Kiinnostavasti muiden kuin äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajien vastaukset eroavat aiemmista tuloksista viimeksi luetun kirjan genren osalta. Tässä vastaajaryhmässä kolmannes vastaajista oli lukenut nimenomaan tietokirjallisuutta viimeksi. Romaaneja luetaan toki eniten, mutta ero prosentuaalisten osuuksien välillä ei ole yhtä mittava.

3.3 TULOSTEN ANALYYSIN SUUNTAVIIVOJA

Alkukartoituksen mukaan yli 60 prosenttia äidinkielen opettajista arvioi, että osa oppilaista ei lukenut opetuksessa viimeksi tehtäväksi annettua kirjaa loppuun. Tämä eroaa ratkaisevasti alakouluista, joissa vastaava osuus opettajista arvioi, että kaikki oppilaat lukivat kirjan. Yläkouluissa lisäksi yli 80 prosenttia arvelee lukutehtävän tuottaneen erityisiä vaikeuksia osalle oppilaista. Vaikka tämä on vain yksi kirja muiden joukossa, tulokset viittaavat erityisesti nuorten jatkuvasti heikentyneeseen lukumotivaatioon ja tottumattomuuteen lukea pidempiä tekstejä.

Myös yläkouluissa opettajat pitivät kirjojen ja tehtäväaineistojen saatavuutta erityisen tärkeänä. Merkityksellistä kirjojen vaivaton saatavuus on juuri heikoille lukijoille ja lukemisesta motivoitumattomille. Kirjojen helppo saatavuus tukee lukumotivaatiota ja madaltaa kynnystä etsiä kiinnostavaa luettavaa. Lisäksi opettajan on helppo vinkata kiinnostavia kirjoja ja innostaa lukemiseen, mikäli kirjat ovat opettajallekin tuttuja, ja hänellä on tarjota heti luettavaa monenlaisille lukijoille. Aiheen omakohtainen kiinnostavuus ja luettavan kirjan sopiva vaikeustaso ruokkivat lukuintoa.

Alkukartoituksen perusteella yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksessa suositaan kaunokirjallisuutta ja erityisesti nuortenromaaneja, joiden myös arvioidaan innostavan nuoria eniten. Tietokirjallisuuden lukeminen opetuksessa laskee yläkoulussa verrattuna alakouluun; noin puolet äidinkielen opettajista ei lueta yhtäkään tietokirjallisuuden genreen kuuluvaa kirjaa enää luokilla 8 ja 9. Luettavan teoksen valinnassa suosituinta on oppilaan oma valinta joko opettajan tekemän rajauksen sisältä tai täysin vapaavalintaisesti. (Tieteellinen artikkelijulkaisu tekeillä.)

Käytetyin lukutapa on kirjan lukeminen itsekseen oppitunnilla. Toiseksi suosituinta on opettajan ääneen lukeminen oppilaille, jota moni vastaajista pitää erityisen toimivana menetelmänä. Vaikka kirjaa käsitellään myös luokittain ja ryhmissä, valtaosa opettajista käsitteli viimeksi luettua kirjaa nimenomaan yksilöllisesti, esimerkiksi kirjaraporttina tai esseekirjoituksena. Lukemiseen sitouttavista menetelmistä (draama, lukupiiri, kirjavinkkaus ja lukudiplomi) eniten käytetty on kirjavinkkaus, jonka opettajat arvioivat myös eniten innostavan oppilaita. Kirjavinkkauksella ollaan kuitenkin vasta puolitiessä; se ohjaa kiinnostavan kirjan valintaan mutta luetaanko kirja loppuun? Tulokset osoittavat, että vain onnistunut valinta ei välttämättä riitä. Moni oppilas vaatisi tukea nimenomaan kokonaisen kirjan pitkäjänteiseen lukuprosessiin, luetun ymmärtämiseen ja tulkintaan.

Yläkoulujen alustavat tulokset näyttäisivät samansuuntaisilta kuin alakouluissa: yhteistoiminnallisia menetelmiä pidetään hyvinä, mutta silti niitä käytetään vähemmän. Esimerkiksi äidinkielen opettajien vinkit hyvistä menetelmistä viittaavat usein yhteistoiminnallisiin työtapoihin. Tämä on ristiriitaista, sillä käytännön opetusratkaisuissa yksilölliset menetelmät hallitsevat. (Ks. Juntunen 2019.) Esimerkiksi lukupiiriä hyödyntää opetuksessaan lukuvuosittain alle puolet eikä kolmannes ole koskaan kokeillut sitä. Vastauksista

ilmenee myös, että lukupiirin toteutustavat vaihtelevat suuresti, eikä sen hyödyntäminen ole aina systemaattista.

Alustavien tulosten perusteella yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksessa olisi syytä tutkia, näkykö aineenopettajien luokanopettajia vahvempi sisältöosaaminen käytännön opetusratkaisuissa. Luetun käsittelyssä näyttäisi siltä, että esimerkiksi ryhmissä luettua työstetään jopa vähemmän kuin alakouluissa. Draamaa työtapana käyttää edes lukukausittain alle puolet opettajista. Yhteisöllisen lukemisen edut lukemaan innostamisessa todettiin jo alakoulujen tutkimustuloksissa. Vaikuttaa siltä, että myös yläkoulujen kirjallisuuskasvatuksessa olisi kenties tarvetta pohtia yhteistoiminnallisten työtapojen suhdetta yksilöllisiin menetelmiin ja panostaa erityisesti erilaisten työtapojen innostavuuteen, elämyksellisyyteen ja monipuolisuuteen. (Tieteellinen artikkelijulkaisu tekeillä.)

Äidinkielen opettajien jakamissa hyvissä käytänteissä näkyy yhteistoiminnallisuuden lisäksi lukemiseen konkreettisesti käytetty aika, kuten jokaviikkoinen lukutunti tai oppiainerajat ylittävät lukutempaukset. Yhteistä näille on kirjallisuuden lukemiseen käytetyn ajan lisääminen koulussa lukuprosessin tukena. Alkukartoituksen mukaan muissa aineissa luetaan kirjallisuutta kuitenkin hyvin vähän. Jopa yli 70 prosenttia muista kuin äidinkielen aineenopettajista vastaa käyttävänsä kaunokirjallisuutta oppitunneillaan harvemmin kuin lukuvuosittain tai ei koskaan. Tietokirjallisuuden suhteen tilanne on vähän valoisampi; sitä käyttää edes kerran lukuvuodessa hieman yli puolet opettajista. Kokonaista kirjaa opetuksessaan luettaa lukuvuosittain vain yksi kymmenestä vastaajasta.

Alustavan arvion mukaan esteenä kirjojen luettamiselle näyttäisi olevan opetustuntien riittämättömyys, jolloin kirja on lähinnä ylimääräinen tai ylöspäin eriyttävä tehtävä. Näin ollen kirjoja lukevat muissa aineissa oletettavasti jo muutenkin taitavat lukijat. Huomionarvoista on, että muiden aineiden opettajat sekä lukevat itse enemmän tietokirjoja kuin äidinkielen opettajat että pitävät tietokirjallisuutta kaunokirjallisuutta tärkeämpänä omassa aineessaan. Lukuklaanin yhtenä tavoitteena on tietokirjallisuuden aseman vakiinnuttaminen osana lukuympäristöjä. Kaikenlaisten pidempien tekstien lukeminen kehittää lukutaitoa, ja tietokirjallisuus voi innostaa myös lukijoita, joiden on vaikea motivoitua kaunokirjallisuuden lukemiseen. (Ks. Tainio ym. 2019.) Tietokirjallisuuden nykyistä monipuolisempi hyödyntäminen kirjallisuuskasvatuksessa yli ainerajojen tukee monialaista oppimista sekä kaikissa oppiaineissa tarvittavaa monilukutaitoa. Ongelmana yläkouluissa näyttäisikin olevan, että kokonaisteosten lukeminen rajoittuu vain äidinkielen tunneille eivätkä edes kaikki äidinkielen opettajat lueta systemaattisesti tunneillaan. Aineiden välistä yhteistyötä lukuinnostuksessa tulisi tukea, jotta peruskoulu kehittyy lukevaksi yhteisöksi. (Tieteellinen artikkelijulkaisu tekeillä.)

Varsinaisia analysoituja tuloksia yläkouluista saadaan keväästä 2020 eteenpäin.

3.4 JULKAISUT

Tieteellisten artikkeleiden suunnittelu on vasta alkanut (ks. 3.3 Tulosten analyysin suuntaviivat). Syksyllä 2019 kolme opiskelijaa on aloittanut valmistelevaan pro gradu -tutkielmaa aineistosta. Keväällä 2020 alkaa Opettaja työnsä tutkijana -seminaari, jonka päättötyöt avaavat yksittäisten kysymysten sisältöjä kattavasti. Kandidaatin tutkielmien seminaari sijoittuu myös kevääseen 2020.

3.4.1 MUUT JULKAISUT

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Lukuklaani-hanke ja -tutkimus tukevat nuorten lukemista". *Dimensio* 29.11.2019 Matemaattisten aineiden liitto MAOL ry, [\[linkki\]](#)

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Kirja vie kielen". *Tempus* 4/2019. Suomen kieltenopettajain liitto SUKOL ry.

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Lukemattomat syyt lukea – Lukuklaani-tutkimuksen alustavia tuloksia". *Liito* 4/2019. Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry.

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Aikaa lukea yhdessä". *Virke* 3/2019. Äidinkielen opettajain liitto ry.

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Lisää lukemista! Lukuklaani-tutkimuksen alustavia tuloksia yläkouluista". *Kleio* 3/2019. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry.

Aaltonen, Lotta-Sofia (2019) "Lisää lukemista yläkouluihin". *Natura*. Biologian ja maantieteen opettajien liitto BMOL ry.

4 LOPUKSI

Tietoa alkukartoitusten tuloksista ja tutkimuksen päämääristä on pyritty välittämään sekä tieteellisesti yliopistojen toiminnassa että suoraan opettajien ammattijärjestöissä ja yleistajuisissa artikkeleissa. Tutkimuksen kotisivulla on jatkuvasti päivitetty tutkimuksen edistymisestä. Alakoulujen analyysien tuloksia on jo nyt hyödynnetty uusien opettajien kouluttamisessa yliopistoissa sekä täydennyskoulutuksissa. Tutkimusryhmä myös edusti niin useissa eri tieteellisissä konferensseissa kuin myös opettajien omissa tapahtumissa, kuten Educa-messuilla ja Luokanopettajapäivillä. Virke- ja Luokanopettaja-lehtien artikkelit sekä opiskelijoiden kouluvierailut ovat osaltaan välittäneet tietoa tutkimuksesta suoraan alakoulujen opettajille.

Alakoulujen alkukartoituksen jälkeen tutkimuksen yhdeksi tavoitteeksi otettiin vielä tehokkaampi tiedonvälitys. Yläkoulujen osuudessa tähän onkin panostettu jo varhaisessa vaiheessa. Keväällä 2019 heti alustavien tulosten valmistuttua ECER-konferenssissa Saksassa esiteltiin tulevaa artikkelijulkaisua, jossa vertaillaan ala- ja yläkoulujen tuloksia. Syksyllä 2019 on jo tapahtunut paljon. Pirjo Hiidenmaa puhui NOS Sakprosa -konferenssissa Kööpenhaminassa tietokirjallisuuden käytöstä muissa aineissa. Tutkimusosio on osallistunut LKI:n äidinkielen opettajien Lukuklaani-koulutuksiin sekä Nuortenkirja nyt! -seminaariin, ja Virke-lehti julkaisi artikkelin myös yläkoulujen osuudesta. Eri aineryhmittymien, kuten luonnontieteiden, historian, kielenopetuksen, liikunnan ja terveystiedon sekä matemaattisten aineiden omat jäsenlehdet ovat julkaisseet tai julkaisevat artikkelit, joihin on kerätty alustavista tuloksista juuri tietyn aineen kannalta merkityksellistä sisältöä. Tutkimusosio myös osallistuu vielä keväällä 2020 ainakin uskonnonopetuksen, kielenopetuksen ja matemaattisten aineiden opetuksen järjestöjen koulutuspäiville puheenvuoroin ja työpajoin.

Keväällä 2020 saataneen ensimmäisiä analysoituja tuloksia myös yläkouluista. Jo nyt voidaan kuitenkin sanoa, että Lukuklaani-tutkimuksen alkukartoitusten kyselyaineisto on ainutlaatuisen runsas, ja se tarjoaa tietoa niin laajoista trendeistä kuin yksittäisistä kirjallisuuskasvatuksen ilmiöistä peruskoulussa. Tutkimuksen tuloksista voidaan ammentaa merkityksellistä uutta tietoa peruskoulua koskevien päätösten tekoon, tieteelliseen jatkotutkimukseen, opettajankoulutukseen ja ennen kaikkea koulujen arkeen. Tutkimuksen tulokset ovat herättäneet laajaa kiinnostusta tieteen konferensseissa ja opettajien omissa tapahtumissa. Erityisesti nuorten heikentynyt lukuinnostus ja lukemisen harrastus on ollut viime aikoina näkyvästi esillä yhteiskunnallisena huolen aiheena. Tutkimuksen laajentuminen myös yläkouluihin on tiukasti ajan hermoilla. Tutkimus näyttää vastaavan tarpeeseen, ja sekä tiedeyhteisö että opettajat ovat vastaanottavaisia uusille näkökulmille.